

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД*

Артур Лавнічак

Серед міст, які знаходяться на території сучасної України Львів завжди був, поряд із Києвом, визначним культурно-науковим центром¹. Тому не дивує те, що власне у місті Лева Ян Казимир заснував у 1661 р. Львівську Академію і віддав її у ведення єзуїтам. Розпуск ордену (1773) і розділи змінили політичну ситуацію², але через цивілізаційну домінацію польського елементу в "Завжди Вірному" Місті поляки надавали там тон науковому життю навіть тоді, коли Річ Посполита перестала існувати³.

Невід'ємною частиною кожного "справжнього", "повного" університету, а отже, і обговорюваного тут, є юридичний факультет. Для поляків юридичний факультет львівської *Alma Mater* відігравав особливо важливу роль перед відновленням незалежності, коли в Місті Лева функціонували найважливіші уряди автономної Галичини і Лодомерії⁴, що вплинуло на те, що саме це місто стало розплідником офіційних кадр Речі Посполитої. Нагадаємо, що ні під пруським пануванням, ані під російським перед 1914 р. не функціонували польськомовні університети. Однак, в австро-угорській імперії віддавна існував Ягеллонський університет із польською мовою навчання, а з 1871 р. на лекціях мова Кохановського здобула домінуючу позицію також у Львові⁵. Це призвело до того, що на початку XX століття цей університет здобув великий авторитет серед польської молоді, яка бажала отримати знання на найвищому рівні⁶. Разом із її приїздом дійшло до "відірвання очей Кракова і Львова від Відня і скерування на Варшаву і Познань"⁷.

Після 1918 р. Львівський університет, в тому числі і його юридичний факультет, у зв'язку з розвитком університету в Варшаві і Познанню та Вільнюсі, релятивно дещо втратив значення⁸, хоча із заслання повернулося декілька видатних учених⁹, однак аж до вторгнення радянських військ у 1939 р. він був важливим пунктом на науковій мапі країни, а наслідки його діяльності можна простежити до

* Повна версія з'явилася у версії: A. Ławniczak, M. Masternak-Kubiak, A. Preisner, Prawo konstytucyjne na Uniwersytecie Lwowskim w okresie międzywojennym, [в:] Prawo konstytucyjne II Rzeczypospolitej. Nauka i instytucje, Kraków 2006, c. 13-54.

¹ W. Serczyk, Historia Ukrainy, Wrocław - Warszawa - Kraków 2001, c. 87-88.

² B. Jaczewski, Nauka, в: J. Tomicki (ред.), Polska Odrodzona 1918-1939. Państwo-społeczeństwo-kultura, Warszawa 1988, c. 468.

³ J. Janicki, Ni ma jak Lwów. Krótki przewodnik po Lwowie, Warszawa 1990, c. 169.

B. Jaczewski, Nauka..., c. 469.

⁴ L. Podhorodecki, Dzieje Lwowa, Warszawa 1993, c. 100.

⁵ A. Górski, Podolacy – konserwatywne stronnictwo polityczne ziemian Galicji Wschodniej lat 1867-1914, „Pro Fide, Rege et Lege. Pismo Klubu Zachowawczo-Monarchistycznego” 2003, № 1/2.

⁶ S. Stroński, Edward Dubanowicz – zmarły w Londynie 18 października 1943 r. в: A. Ordega i T. Terlecki (ред.), Straty kultury polskiej 1939-1944, Glasgow 1945, c. 60.

⁷ Ibidem, c. 60.

⁸ K. Żygulski, Jestem z lwowskiego etapu..., Warszawa 1994, c. 64.

⁹ E.K. Łazarenko, 300 років Львівського університету, Львів 1961, c. 35.

сьогоднішнього дня, особливо у Вроцлаві, куди в 1945 р. перенесено велику частину академічної спільноти Львова¹.

Ця спільнота після 1918 р. отримала міжнародну популярність перед усім завдяки львівській математичній школі, але також в галузі соціально-правових наук з'явився під Високим Замком ряд постатей, які варто пригадати. Зіркою першої величини був Освальд Бальцер, який увійшов в історію зокрема завдяки тому, що був "першим виключним представником польської юристики"² у львівській *Alma Mater*, з 1887 р., коли цей учень Ксавери Ліске³, названого *Magister incomparabilis*, був призначений професором, завдяки чому могла розпочати роботу кафедра історії польського законодавства. Отже, він був живим символом колонізації університету а крім того координував наукову діяльність в масштабі цілого міста, оскільки був довголітнім керівником Наукового товариства. Серед його *stricte* наукових досягнень згадується видання першого тому монументального *Corpus Iuris Poloniae*. Він доказав, що "поділ Польщі на дільниці був наслідком подолання родового устрою родинним" та довів, що "п'ястівські дільниці в XIV ст. не були в повному розумінні самостійними і окремими державами". Крім того він виступив з ініціативою створення бібліотек в галицьких містах⁴. Окрім цього був також директором Національного архіву гродських і земських актів та, після смерті Ліске, редактором *Квартальника Історичного* (*Kwartalnika Historycznego*). У 1896 р. великого розголосу набула його промова на захист знеславленої Моммзенем слов'янської культури. Шість років після цього Бальцер ефективно перед судом у Граці захищав Морське Око від угорських претензій і тим самим залишив після себе не тільки наукові книги, але також корисну для Галичини а в кінцевому підсумку для Польщі лінію кордону в Татрах.

На ґрунті конституційно-правовому Бальцер виступив два рази. Уперше, коли його призначено Тимчасовою державною радою в комітет, який готував Конституцію Королівства, яке було проголошено Актом 5 листопада. Другий прояв активності відбувся під час приготування Березневої Конституції, коли львівський авторитет вніс свій приватний проект Основного закону⁵.

Близьким приятелем Бальцера був Владислав Абрагам, який також займався історією права, особливо костельно-державними стосунками на території Польщі. У зв'язку з цим він "розглянув генезис прийняття християнства в Польщі та організацію найстаршої дієцезії, досліджував правову сторону християнізації Литви, проаналізував утворення єпископства і кафедральної капітули в Кракові, розглянув утворення вільної десятини в Польщі, висунув погляд про Фульду і надренські країни як джерела місійних акцій для Польщі"⁶.

¹ K. Jonca, Słowo w 50. rocznicę wskrzeszenia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego, в: Z. Kegel, L. Lehman (ред.), Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996, с. 17.

² L. Finkel, S. Starzyński, Historia Uniwersytetu Lwowskiego, Lwów 1894, т. II, с. 205.

³ S. Lempicki, Postulaty kulturalne Lwowa i Małopolski wschodniej, в: O program pracy naukowej i oświatowo-kulturalnej Lwowa i województw południowo-wschodniej Rzeczypospolitej Polskiej, Lwów 1936, с. 20.

⁴ A. Śródka, P. Szczawiński, Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN, Część I: Nauki społeczne; Zeszyt 1: A-J, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1983, с. 68-69

⁵ R. Mojak, Ewolucja polskiego konstytucjonalizmu w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej, в: W. Skrzydło (ред.), Prawo konstytucyjne, Lublin 1996, с. 5.

⁶ *Ibidem*, с. 24-25.

До 1919 р., коли відновлено заняття в Львівському університеті¹, на юридичному факультеті не розглядалося сучасне польське політичне право, оскільки таке насправді не існувало. Можна говорити тільки про деякі його елементи, пов'язані з галицькою автономією, яка, однак, залишалася в межах "подвійної" монархії. Не випадково над Полтвою процвітали історично-правові науки, які займалися Річ Посполитою перед розборами, консервуючи пам'ять про неї та приготівлюючи ґрунт під створювану з нуля після відновлення незалежності Польщі науку польського державного права.

Вона народжувалася у Львові повільно і з труднощами. Причини такої ситуації можна вбачати у втраті містом політичного статусу. Зі столиці знаменитого Королівства Галичини і Лодомерії воно перетворилося на звичайний осередок воєвудського уряду. Така ситуація зменшувала тиск на навчання чиновників центрального рівня, у зв'язку з чим не дивно, що до 1939 р. на юридичному факультеті більшого значення набули адміністративні науки, необхідні на кожному рівні державного та місцевого управління. Натомість державне право процвіло в Варшаві і в завжди конкуренційному Кракові.

Слід пам'ятати про те, що Львів у більшій мірі ніж ті міста зазнав воєнних дій, що вплинуло на "дренаж мізків"². Частина львівських кадр перенеслася до Кракова, рятуючись від радянської армії в 1914 р. Боротьба за Місто Лева в 1918 р. також не схилила до швидкого повернення³. Подальша стабілізація полягала перед усім на продовженні традиційних напрямків досліджень.

Політичне право досліджувалося, особливо в 30-х рр., в тіні права народів, з огляду на те, що цими двома предметами - з особливим наголосом на останньому займався Людвік Ерліх. У 1924-39 рр. він очолював кафедру права народів юридичного факультету Університету ім. Яна Казимира, а в період 1932-34 був деканом вищеподаного факультету. Після війни в період 1945-61 Ерліх був завідувачем кафедри міжнародного публічного права на юридичному факультеті Ягеллонського університету. Він був справжнім громадянином світу, який окрім польського громадянством мав також північно-американське громадянство, в зв'язку з чим мислив глобальними категоріями, але аж ніяк не втратив патріотизму. У всіх публікаціях підкреслюється його внесок у міжнародне право⁴, наприклад, те, що він був творцем неопозитивістського методу в праві народів⁵, а мовчанням обходить його державно-правова діяльність. Його перу належать наступні позиції: *Kilka uwag o interpretacji konstytucji* (1925), *Petitions of Right* (1929), *The Development of International Law as a Science* (Leyden 1962), *The New Positivism in International Law*, *Gdańsk. Zagadnienia prawno-publiczne* (Lwów 1926), *Guillaume de Rennes et les origines de la science du droit de la guerre* (1960), *Interpretacja traktatów*

¹ K. Konecka, *Janek Krasicki*, Warszawa 1974, с. 96.

² T. Mańkowski, *Życie naukowe współczesnego Lwowa*, Warszawa 1934, с. 171. B. Jaczewski, *Organizacja i instytucje życia naukowego w Polsce (listopad 1918 - 1939)*, в: L. Skubała - Tokarska (red.), т. V 1918 - 1939, в: B. Suchodolski (ред.), *Historia nauki polskiej*, Wrocław - Warszawa - Kraków 1992, с. 254.

³ R. Dyboski, *La vie scientifique de la Pologne nouvelle*, в: (ред. не вказано) *Almanach Polonais*, Paris 1926, с. 635.

⁴ L. Skiba, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, в: E. Szczepanik (ред.) *Wyższe uczelnie polskie na kresach wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej*, Londyn 1989, с. 23-24.

B. Jaczewski, *Uniwersytet Jana Kazimierza*, в: A. Garlicki, Z. Landau, W. Roszkowski, P. Stawecki, J. Tomaszewski (наук. ред.), *Encyklopedia Historii Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1999, с. 475.

⁵ B. Jaczewski, *Nauka...*, с. 505.

(Warszawa 1957), *Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbmierza* (Warszawa 1954), *Polski wykład prawa wojny XV wieku. Kazanie Stanisława ze Skarbmierza "De bellis iustis"* (Warszawa 1955), *Potrzeba i plan nowego wydania pism Pawła Włodkowica* (Kraków 1951), *Prawo międzynarodowe* (Warszawa 1958), *Prawo narodów* (Lwów 1927)¹, *Rektor Paweł Włodkowic - rzecznik obrony przeciw Krzyżakom* (Kraków 1963), *Starostwa w Halickiem w stosunku do Starostwa lwowskiego w wiekach średnich (1390-1501)* (Lwów 1914), *Suwerenność a morze w prawie międzynarodowym* (Warszawa 1961), *Suwerenność Polski na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Zagadnienia prawne* (Katowice 1967), *Ujednolajnienie norm o nabyciu i utracie obywatelstwa i przynależności w państwach słowiańskich* (Lwów 1933), *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych* (Kraków 1947), *Zarys historii nauki prawa politycznego w Polsce* (Kraków 1949). У сфері політичного права він окреслив себе наступним чином: "

"У Львові габілітувався в 1920 р. з політичного права, з 1924 р. був професором з цього предмету, а з 1929 р. професором права народів і загальної науки про право. Людвік Ерліх (нар. 1889), який після навчання у Львові, Галле, Берліні і Оксфорді читав лекції в Оксфорді і Каліфорнії. Автор робіт (в основному англійською) з історії англійського конституційного права (про судові процеси проти корони в середньовіччі та про петиції про право), співредактор джерел історії середньовічного англійського права, писав про методологію порівняльного вивчення публічного права, про вплив Першої світової війни на конституцію та англійське законодавство і на політичні теорії, про історію принципу поділу влади (в теорії і на практиці), про інтерпретацію конституції 1921 р., про уніфікацію норм, про громадянство в слов'янських законодавствах і т.д." ². Слід до цього додати, що він був першим поляком, який перекладав і коментував Статут Організації Об'єднаних Націй. Коли він помер похоронну процесію очолював його хороший друг Кароль Войтила³. Як виникає з вищесказаного, Ерліха не без підстав називають "вихователем цілого покоління професіоналів"⁴ у міжнародному праві.

Зі старшої від Ерліха генерації львівських конституціоналістів слід згадати про консерватиста національної орієнтації Едварда Дубановича⁵, який вніс свою лепту в боротьбі за польський Львів у 1918 р. та який розпочав свою активну наукову діяльність перед Першою світовою війною⁶, про що свідчать опубліковані над Полтвою роботи: у 1907 р. дослідження *Stanowisko ludności żydowskiej w Galicji wobec wyborów do parlamentu wiedeńskiego w r. 1907.*, а в 1911 р. робота *Cele „użyteczności publicznej” w rozumieniu powszechnego ustawodawstwa ekspropriacyjnego* та видані в цьому ж місті: *Kataster narodowościowy i jego*

¹ L. Ehrlich, *Prawo narodów*, Lwów 1927, c. 50-51.

² Dla Preisnera L. Ehrlich, *Zarys historii prawa państwowego*, w: L. Ehrlich, J.S. Langrod, *Zarys historii polskiego prawa publicznego*, Kraków 1948, c. 36-37.

³ A. Śródka, *Uczni polscy XIX-XX stulecia*, Warszawa 1994, t. I A-G, c. 441.

B. Jaczewski, *Nauka*, w: J. Tomicki (red.), *Polska Odrodzona 1918-1939. Państwo-społeczeństwo-kultura*, Warszawa 1988, c. 505.

⁴ Див. К. Żygulski, *Jestem...*, c. 64.

⁵ J. Faryś, A. Wytor, *Edward Dubanowicz 1881-1943. Biografia polityczna*, Szczecin 1994, c. 42.

W. Władyka, *Działalność polityczna polskich stronnictw konserwatywnych w latach 1926-1935*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977, c. 47.

⁶ A. Peretiatkowicz, *Współczesna Encyklopedia Życia Politycznego z uwzględnieniem życia gospodarczego. Podręczny informator dla czytelników gazet*, Poznań 1932, c. 60. J. Faryś, A. Wytor, *Edward...*, c. 42.

następstwa prawne i polityczne, Sejmowa reforma wyborcza a ugoda polsko-ruska. Також у 1912 р., але вже у Кракові, надруковано *Wywłaszczenie w ustawodawstwie angielskiem (1845-1907). Szkic prawno-historyczny*. Через рік у цьому самому місті опубліковано дві роботи цього ж автора: *Kurya wielkiej własności i Proporcjonalność w zastosowaniu do sejmowej reformy wyborczej*. У 1916 р. з'явилися: у Львові дослідження *Prawno-państwowe stanowisko Królestwa Galicji i innych krajów przedlitawskich* та монографія *Zakres sejmowego ustawodawstwa Galicji w świetle ustaw konstytucyjnych i historycznej rzeczywistości. Przyczynek do badań z dziedziny autonomii* (видавничими трудами Львів поділився з Краковом). Слід також відзначити появу в році Великої жовтневої соціалістичної революції студії *Rzeczygabinetu. Rozbiór systemu parlamentarnego ze stanowiska prawno-porównawczego*. Три роки після цього під Високим Замком світ денний побачила робота *Sprawa politycznej administracji w Polsce. Podstawy materalne i zasady organizacyjne administracji terytorialnej na stopniach pośrednich*. У рік травневого атак у Познані видано іншу розвідку цього самого автора, а саме *Rewizję konstytucji*. Варто іще згадати книгу, яка була опублікована у Львові за два роки під заголовком *Z zagadnień konstytucyjnych. Ograniczenia w sposobie wykonywania przez parlament prawa odpowiedzialności ministrów*. У 1929 р. в столиці Малополющі з'явилася брошура з подібним заголовком, а саме *Z zagadnień konstytucyjnych. Wzmocnienie władzy wykonawczej*. Не слід, однак, забувати про варшавську розвідку з 1919 р., під заголовком *O naprawie podstaw gminy i o zbliżeniu budowy gminy galicyjskiej do ustroju gminnego w całej Polsce*, а також про опубліковані в цьому ж році роботи *O dobrą Konstytucję* та *W sprawie Sądów pokoju na ziemiach polskich*. Ці три публікації були видані у Львові. Нарешті треба згадати про написану разом із Яном Стецьким і Станіславом Строньським книгу *Ustrój państwa*, яка зійшла з друкарського верстата в 1927 р. у Варшаві.

Автор усіх цих робіт був початком II Речі Посполитої прихильником представницької демократії¹, (хоча незабаром почав засуджувати це явище)² і праламентсько-кабінетної системи³, але швидко збагнув її недоліки⁴, включаючи зокрема польський варіант цього методу управління⁵. Ця на перший погляд амбівалентія мала свою причину в переконанні Дубановича про те, що Пiлсудського слід відсунути від влади, чому може прислужити парламентаризм⁶, а після усунення основної персональної перешкоди, можна буде серйозно зайнятися оздоровленням системи. Варто нагадати, що одним із засобів, який він рекомендував у цьому довгостроковому процесі направлення Речі Посполитої, був Конституційний Трибунал⁷.

Що стосується участі у формуванні політичної системи відродженої Польщі, то вклад Дубановича полягав на тому, що він був автором більшої частини⁸ та

1 E. Dubanowicz, *Rewizya Konstytucji*, Poznań 1926, с. 44-48.

2 Ibidem, с. 13-15.

3 M. Pietrzak, *Rządy parlamentarne w Polsce w latach 1919-1926*, Warszawa 1969, с. 43.

4 Ibidem, с. 11. S. Krukowski, *Geneza Konstytucji z 21 marca 1921 r.*, Warszawa 1977, с. 310.

5 Ibidem, с. 71.

6 J. Faryś, A. Wytor, Edward..., с. 71.

7 Ibidem, с. 146. E. Dubanowicz, *Naprawa ustroju Polski*, в: E. Dubanowicz, S. Stecki, S. Stroński, *Ustrój państwa polskiego*, Warszawa 1927, с. 6. P. Döerre, *Ku stałemu ustrojowi państwa polskiego, czyli dzieje Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego w II Rzeczypospolitej*, в: „Pro Fide Rege et Lege. Pismo Klubu Zachowawczo-Monarchistycznego”, № 2 від 1998 р., с. 20.

⁸ S. Krukowski, *Geneza...*, с. 132.

референтом, хоча і не особливо ентузіастичним¹, офіційного проекту Березневої Конституції², у якому завдяки йому пропоновано, щоб главу держави обирали парламентарії³ і з його, Дубановича, ініціативи польський парламент отримав традиційну, двопалатну постать⁴, (а глава держави, також завдяки йому, втратив командування армією⁵), при чому, згідно з референтом Конституційної комісії, існує тісний *unctim* між бікамералізмом і незагальною елекцією глави держави⁶. Львівський статист рішуче виступав за унезалеження⁷ і зміцнення верховної палати, чого різного роду демократи не могли йому пробачити як до, так і після Другої світової війни⁸. Така реформа на його думку, могла б запобігти "перевиробництву законів"⁹, що розмиває контури верховенства закону. За його ідею можна також вважати створення адміністративного трибуналу¹⁰. Нарешті, його промова в ході роботи над конституцією формально закрила дискусії над можливим відновленням монархії в Польщі¹¹.

Окрім участі у створюванні проекту Конституції, Дубанович вирізнявся в 1925 р. реформуванням проекту конкордату¹². Він виконував функцію депутата у період 1919-1927 як представник народницького табору (його впливи в університеті Яна Казиміра завжди були сильні), якого був членом з самого початку його політичної діяльності¹³, варто, однак, зазначити, що національна демократія Дубановича була досить особливою, оскільки вона представляла собою "шляхецько-подільське відхилення"¹⁴. Його ендецькість не перешкодила тому, що велике враження на багатьох важливих пілсудчиках зробила вищезгадана брошура *Rewizya konstytucji*¹⁵, де автор висував далекосяжні зміни системи¹⁶ в напрямку зміцнення виконавчої влади¹⁷. Багато його вимог можна знайти на сторінках Квітневої Конституції, в зв'язку з чим саме його можна назвати її "духовним

¹ W. Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia polityczna Polski*, Gdańsk 1970, т. II 1914-39, с. 541. E. Dubanowicz, *Naprawa ustroju państwowego Polski*, в: E. Dubanowicz, S. Stecki, S. Stroński, *Ustrój państwa polskiego*, Warszawa 1927, с. 3. E. Dubanowicz, *Naprawa państwa*, в: E. Dubanowicz, J. Stecki, S. Stroński, *Ustrój państwa*, Warszawa 1927, с. 3. J. Giertych, *O wyjście z kryzysu*, Warszawa 1938, с. 229.

² E. Dubanowicz, *Rewizya...*, passim.

³ S. Krukowski, *Geneza...*, с. 167.

⁴ A. Ajnenkiel, *Spór o model parlamentaryzmu polskiego do roku 1926*, Warszawa 1972, с. 219-222.

⁵ K. Pol, *Edward Dubanowicz*, „Samorząd Terytorialny” 2005, № 3, с. 35.

⁶ K. Pol, *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, с. 610. S. Krukowski, *Geneza...*, с. 235.

⁷ *Ibidem*, с. 246. E. Dubanowicz, *Naprawa...*, с. 5.

⁸ T. Rek, *Fakty oskarżają. Kartki z dziejów burżuazyjno-obszarniczego sejmu 1919-1922*, Warszawa 1954.

⁹ E. Dubanowicz, *Naprawa...*, с. 5.

¹⁰ S. Krukowski, *Geneza...*, с. 215-216.

¹¹ *Ibidem*, с. 133.

¹² J. Faryś, A. Wytor, *Edward...*, с. 109-110. J. Giertych, *O wyjście...*, с. 92.

¹³ A. Micewski, *W cieniu marszałka Piłsudskiego. Szkice z dziejów myśli politycznej II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1969, с. 395. W. Władysław, *Działalność...*, с. 37.

¹⁴ W. Feldman, *Dzieje polskiej myśli politycznej 1864-1914*, Warszawa 1933, с. 356. J.J. Terej, *Idee, mity, realia. Szkice do dziejów Narodowej Demokracji*, Warszawa 1971, с. 74-75.

¹⁵ *Ibidem*, с. 395. I. Boerner, *Wielkomocarstwowa Polska a dzisiejsza konstytucja*, Warszawa 1929, с. 6.

¹⁶ W. Konopczyński, *Dubanowicz...*, с. 426.

¹⁷ A. Gwiżdż, *Burżuazyjno-obszarnicza konstytucja z 1921 roku w praktyce*, Warszawa 1956, с. 126 – 127.

батьком"¹, хоча він не приймав участі в безпосередній підготовчій роботі. Слід зазначити, що він був першим у II Речі Посполитій, хто виступив із сеймової трибуни з ініціативою відновлення монархії в Речі Посполитій², тобто ідеєю, яку пізніше, в 30-х рр. повторювали за львівським консерватистом³ різні політики, і перш за все Славек.

Львівський професор неодноразово закликав до реформи політичної системи. Він уважав, що Польщу "тягнуть на дно": республіка і рівне виборче право⁴. Введення спадкової монархії⁵ і виборчого права, заснованого на принципі нерівності, на його думку, дозволило б збудувати державу відповідну до потреб поляків. Його вимоги не знайшли відгуку серед "серйозних" політиків із впливових партій, крім близького Дубановичу Сторонництва національної демократії (СНД). Важко сказати, чи реалізація його вимог могла б змінити хід історії.

У 1934 році Дубанович став жертвою власних переконань, оскільки був звільнений в рамках "андріївських чисток" з кафедри політичного права, яку він очолював з 1917 р. У 30-х рр., вірний своїм антиреспубліканським переконанням, він нав'язав співпрацю з видавним Лешком Гембажевським⁶ журналом "Голос монархіста" і в опублікованій в 1936 р. книжці *Ku stałemu ustrojowi państwa polskiego* радикально заатакував парламентаризм та представив візію спадкової, польської монархії, підкреслюючи значення номократії а також таких установ як Конституційний Трибунал і Сенат.

Після 17 вересня 1939 р. його було заслано в глибину Радянського Союзу, а в кінцевому підсумку він опинився в Лондоні, де став консультантом у Міністерстві інфраструктури, був членом Законодавчої комісії Міністерства юстиції та читав лекції в трьох групах університетського навчання. Він написав у той час "більше, ніж за все життя", між іншим підручник *Nauka obywatelska, Traktat o dwóch konstytucjach*, п'ять законів про державний устрій (про Торговельну палату, про найвище керівництво країни), разом зі своєю дружиною спогади про заслання і декілька менших праць⁷. Перед смертю він ще встиг тепло висловитися про Квітневу Конституцію⁸, *de lege ferenda* рекомендуючи щось на півдорозі між нею і березневою⁹. Він помер у столиці Англії в 1943 р.¹⁰, "повний віри, що Польща, воскресіння якої було сонцем його молодості, і тепер вийде з потопу ціла і сильна"¹¹.

У період творення законодавчих основ відроджуваної польської держави крім Дубановича активним був також іще один представник науки державного права в Львівському університеті, а саме Юзеф Бузек. Він був "у Яна Казимира"

¹ E. Dubanowicz, *Rewizja...*, c. 8-9.

² A. Ajnenkiel, *Spór...*, c. 372. *Działalność Stronnictwa Chrz.-Nar. w sprawie ustroju państwa w r. 1926, w: Ustrój Państwa, Warszawa 1927*, c. 42. P. Dörre, *Ku stałemu...*, c. 20.

³ H. Zieliński, *Historia Polski 1914-1939*, Wrocław 1983, c. 129.

⁴ E. Dubanowicz, *Naprawa...*, c. 4.

⁵ *Ibidem*, c. 7.

⁶ D. Pater, *Krew i tradycja. Wizja Europy w poglądach Leszka Gembazewskiego*, w: „Pro Fide Rege et Lege. Pismo Klubu Zachowawczo-Monarchistycznego”, № 2-3 від 2005 р., c. 69.

⁷ W. Konopczyński, *Dubanowicz...*, c. 426.

⁸ J. Faryś, A. Wątor, *Edward...*, c. 152.

⁹ E. Dubanowicz, *Nauka obywatelska. Dla II klasy Liceum Ogólnokształcącego*, Londyn 1943, c. 107.

¹⁰ K. Pol, *Edward...*, c. 35.

¹¹ W. Konopczyński, *Dubanowicz...*, c. 426.

професором статистики та науки адміністрації і адміністраційного права¹. Крім університету він виконував з 1918 р. обов'язки директора Центрального статистичного управління². Його компетенції були визнані ще перед "вибухом незалежності", оскільки вже в 1917 р. він читав лекції в Варшаві на курсах для посадових осіб вищої адміністрації Королівства Польського³. Крім того він був генеральним референтом комісії, покликаної Тимчасової державної ради для розробки проекту конституції та закону про вибори. Від імені цієї комісії, відповідно до тодішніх "суспільно-політичних потреб", він рекомендував устрій, який відсилав до "традиції 3-го травня", як найбільш відповідний для Польщі⁴, підкреслюючи різноманітні переваги монархії⁵ і несумісність республіканського устрою до суспільної ситуації Польщі⁶. На прикладі Франції він показував, що без відповідних для парламентаризму умов⁷, він може мати фатальні наслідки для держави, в якій буде доктринерсько реалізований⁸. Його застереження від потрясінь, які чекають Польщу у випадку, якщо вона буде наслідувати Французьку Республіку⁹, виявилися точними.

У 1919 р. він представив від імені Клубу робіт над конституцією (Klubu Pracy Konstytucyjnej) оригінальний, "регіоналістичний" проект Конституції, який не знайшов підтримки в інших теоретиків¹⁰ та у впливових центрах¹¹. Вони не бачили необхідності ділити Польщу на 70 земель із 73 земськими сеймами, яким мали б прислужувати компетенції за рахунок Сейму. Сейм складався б із Палати депутатів і Сенату. Депутатів обирали б на 5-річний термін чоловіки і, можливо, жінки в тих землях, в яких б їм надали право голосу. У склад Сенату входили б по два сенатори від землі. Повноваження цього органу тривали б аж дев'ять років і не можна цього терміну скорочувати. Верхній палаті прислужували б особливі консультативні повноваження щодо президента і судові в стосунку до високопоставлених посадових осіб, підпорядкованих урядові. Окрім цього сенат представляв би президентові кандидатів у члени Верховного суду. Судові органи не могли б розглядати відповідності законів з конституцією¹², але підзаконні акти могли б знаходитися в колі їх інтересів¹³. Президент, на думку Бузка, повинен обиратися виборцями¹⁴, обраних шляхом загального голосування, та отримував би

¹ K. Pol, *Poczet...*, c. 1230.

² S. Krukowski, *Geneza...*, c. 14.

³ Z.J. Winnicki, Rada Regencyjna Królestwa Polskiego i jej organy, Wrocław 1991, c. 330.

⁴ A. Gwiżdż, *Burżuazyjno...*, s. 47. J. Buzek, Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz uzasadnienie i porównanie tegoż projektu z konstytucjami szwajcarską, amerykańską i francuską, Warszawa 1919, c. 99. J. Buzek, Projekt konstytucji państwa polskiego i ordynacji wyborczej sejmowej oraz uzasadnienie i porównanie projektu konstytucji państwa polskiego z innymi konstytucjami, Warszawa 1918, т. II Naczelne zasady polityczne konstytucji, c. 5.

⁵ *Ibidem*, т. II, c. 120.

⁶ *Ibidem*, т. II, c. 120.

⁷ *Ibidem*, т. II, c. 47.

⁸ *Ibidem*, т. II, c. 76.

⁹ J. Buzek, Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej..., c. 101.

¹⁰ J. Krukowski, *Geneza...*, c. 29.

¹¹ S. Rudnicki, *Działalność...*, c. 95.

¹² J. Buzek, Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej..., c. 138.

¹³ *Ibidem*, c. 139.

¹⁴ *Ibidem*, c. 108.

широкі прерогативи¹, що мало б становити *conditio sine qua non* антитезу парламентарної демократії у вигляді так званої "народної республіки"².

Крім конституції Бузек цікавився також виборчими ординаціями і це було не зовсім платонічне зацікавлення, оскільки запропоновану ним систему двомандатних округів введено в Малопольщі в 1907 р. і вона діяла аж до падіння Австро-Угорської імперії, а в 1918 р. прийнято розроблений цим же автором поділ цієї провінції на виборчі округи. Натомість в 1921 р. в книгарнях з'явилася робота *Ordynacja wyborcza do Sejmu i Senatu. Studium krytyczno-porównawcze* (місцезнаходження видавництва вказується Львів і Варшава), де Бузек аналізує польське виборче право в широкому міжнародному контексті й висуває ряд тез, які й досі залишаються актуальними. Передусім він піднімає питання "компатибільності" ординації пропорційальної з парламентаризмом, вказуючи на ризик паралізування законодавчих робіт через суперечну діяльність різних партій, які б опинилися за межами парламенту через використання мажоритарної виборчої системи. Констатуючи труднощі з введенням у Польщі мажоритарної виборчої системи, тому що "(...) наша конституція вводить пропорційну систему виборів (...) і ця система вважається більшістю населення як єдина правильна", Бузек виражає свій погляд на тему техніки голосування, рішуче критикуючи дистанційне голосування за допомогою представників або пошти. Виборці, коли особисто підуть до урн, повинні одночасно вибрати і депутатів, і сенаторів. При цьому генерально не слід юридично змушувати виборців приймати участь в "урочистому акті", оскільки це принесло б фатальні результати. Після підрахунку голосів питання про законність виборів вирішує суд. Після видання ним позитивного рішення вибори можуть принести мудрі рішення, прийнятими обранцями. Для того щоб саме так сталося, парламенти повинні бути невеликими, тому що великі законодавчі органи неефективні і не прогресивні³.

Крім робіт, які становлять собою проекти конституції і коментарі до них та розглянутого дослідження про виборчу ординацію, Бузек залишив наступні розвідки: *Die wichtigsten Tatsachen der russischen Volkswirtschaft, Die überseeische Oesterreichische Wanderung in der Jahren 1896-8, Der Einfluss der Ernten auf die Bevölkerungsbewegung in Galizien, Podstawy organizacyjne angielskiego samorządu, Proces wynarodowienia w świetle nowszej statystyki narodowościowej państw europejskich* (1903), *Studia z zakresu administracji i wychowania publicznego* (1905), *Administracja gospodarstwa społecznego* (1913) лічача собі 946 stron, *Stosunki zawodowe i socjalne Galicji wedle wyznania i języka* (1905), *Własność tabularna w Galicji według stanu z końcem r. 1902, Materiały statystyczne do reformy sejmowego prawa wyborczego, O rozsiadleniu ludności Galicji wedle wyznania i języka* (1909), *Historia polityki narodowościowej rządu pruskiego wobec Polaków* (1909), *Problem równowagi budżetu państwa* (1923), *Główne zasady programu agrarnego w dziedzinie handlowo-cłowej* (1923)⁴, *Pogląd na wzrost ludności ziem polskich w wieku XIX* (Kraków 1915).

Інший відомий спеціаліст з політичного права Станіслав Стажиньскі, за самим Кутжебою, "був одним із найвидатніших у Польщі знавців конституційного права"

¹ A. Gwiżdż, *Burżuazyjno...*, c. 123.

² J. Krukowski, *Geneza...*, c. 246-247. J. Buzek, *Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej...*, c. 93. J. Krukowski, *Geneza...*, c. 248.

³ J. Buzek, *Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej...*, passim.

⁴ S. Głabiński, *Buzek Józef*, w: W. Konopczyński, *Polski...*, t. III, c. 156.

і був учителем Дубановича¹, який відвідував його лекції. Стажинський вів наукову діяльність не тільки в ХХ, але також в ХІХ ст.², про що свідчить призначення його на посаду професора Львівського університету в 1889 р. У період 1913-14 рр. він був його ректором. Крім того він працював на політичній ниві, оскільки в 1907-1920 рр. був членом Галицького сейму, а крім того в 1884-88 і 1901-11 рр. був депутованим до Відня. До того в період 1919-25 він очолював Східно-Малопольську консервативну партію, яка становила продовження повсталого в 70-х рр. ХІХ століття, конкуруючого з краківськими станчиками, консервативного політичного угруповання, званого подоляками³.

Він написав разом із Людвіком Фінклем *Historię Uniwersytetu Lwowskiego*, яка вийшла у світ із львівської друкарні в 1894 р. і до сьогодні є незамінним джерелом інформації з історії східно-галицької *Alma Mater*. Серед інших книг, які вийшли з-під пера Стажинського варто згадати *Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie Ustawy Konstytucyjne 1848 - 1903* (Lwów 1903), *Studia konstytucyjne* (Lwów 1909), *Kilka uwag o konstytucji R.P.* (1921) *Konstytucję Państwa Polskiego* (Lwów 1921), *Nadrzędność czy równorzędność ustaw konstytucyjnych z ustawami zwykłymi? Normy prawne i metaprawne* (Lwów 1930), *O t. zw. ustawodawstwie tymczasowem* (Lwów 1883), *Prawo państwowe jako przeciwieństwo nauk prawnych* (1893), *Studia z zakresu prawa wyborczego* (1897), *Materjały do sprawy polskiej na Kongresie Wiedeńskim 1814/15* (1920), *Walka z parlamentaryzmem* (1923), *O niezmienności ustaw w Polsce dawnej a dzisiejszej* (1928), *Projekt reformy Konstytucji Polskiej* (Lwów 1928), *Obywatelstwo państwa polskiego* (Kraków 1921), *Powojenny ustrój państw europejskich* (Kraków 1926)⁴, *Współczesny ustrój prawno-polityczny Polski i innych państw słowiańskich* (Lwów 1928), *O dążeniach do reformy ustroju w niektórych państwach, a zwłaszcza w Polsce* (1930) і *Życie gospodarcze a ustrój państwa* (Warszawa 1930). В цілому він написав понад 70 робіт. Визначаючи коло наукових інтересів цього дослідника, можна сказати, що "роботи проф. Стажинського присвячені конституційному ладові Польщі слов'янських країн та інших європейських держав"⁵. Ельріх так написав про Стажинського: "У Львові після полонізації університету спочатку не було кафедри політичного права. Цей предмет по сумісництву викладали польські вчені, які спеціалізувалися по інших предметах, аж у 1883 р. габілітувався з політичного права Станіслав Стажинський⁶ (1853-1935), після навчання у Львові, Відні та Мюнхені і після недовгої служби в адміністрації. Докторська дисертація про так зване тимчасове законодавство була одним із найважливіших досягнень тогочасної польської науки в галузі політичного права; в ній розглядалося, на основі ґрунтовного аналізу французької та німецької наукової літератури та різних устроїв, основні питання політичного права, не опускаючи, зрештою, самого поняття права <політичного>. (...) У своїх роботах він послуговувався точно сформульованими поняттями, роблячи логічні внески з тез (...) З молодих років (з перервами) перебуваючи в австрійській Палаті

¹ S. Krukowski, *Geneza...*, c. 218. S. Rudnicki, *Działalność polityczna polskich konserwatystów 1918-1926*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981, c. 236.

² A. Peretiatkowicz, *Współczesna...*, c. 196.

³ Górski, *Podolscy...*, c. 44.

⁴ S. Starzyński, *Powojenny ustrój państw europejskich*, Kraków 1926, c. 102.

⁵ J. Wirski, *La philosophie du droit et le droit public*, в: Pologne 1914-1939, vol. III, *Vie intellectuelle et artistique*, Neuchâtel 1947, c. 292.

⁶ S. Stroński, *Edward...*, c. 50.

послів (пізніше недовго в Палаті панів¹) у практиці ознайомився з багатьма аспектами парламентної системи. В австрійській (виданій німецькою мовою) енциклопедії, присвяченій державно-правовим проблемам, він був автором численних статей, які являються в ній одними з найкращих, і відносяться до основних питань тогочасного австрійського політичного права. Після відбудови польської державності він обговорював між іншим різноманітні польські конституційні проблеми², розробив порівняльний нарис сучасного устрою європейських держав (власне не тільки європейських), і знову повертаючись до слов'янських питань, досліджував також питання суб'єктних прав³.

Деякі роки пізніше два інших дослідники так охарактеризували наукові інтереси Стажинського: "(...) він проводив новаторські дослідження в Польщі над поняттями держави і державної влади, поділом влади, питанням про об'єднання держав, відношенням між основними і звичайними законами, правом необхідності держави і джерелами конституційного права; вивчав правові проблеми самоврядування, суверенності й децентралізації; приготував проект польської конституційної реформи (1928); видавав збірки джерел австрійського права"⁴.

Варто згадати також участь Стажинського в дискусіях щодо Конституції. Спочатку він був членом, поряд із Бузком, комісії, призначеної TRS, яка обстоювала монархічну конституцію і важко було б його запідозрити в нещирості, якщо йдеться про підтримку такого керунку. Загалом подільський аристократ духу доцінював значення всіх основних законів, підкреслюючи їх зверхність над іншими законодавчими актами⁵, але водночас він відстоював примат вічного права⁶. З огляду на це не дивує факт, що з перспективи вічності він послідовно приймав критичне становище⁷, оскільки вважав, що вона являється "наддемократичною"⁸. Галицький консерватист із великим застереженням підходив до демократії⁹, а особливо до безпосередньої демократії¹⁰. Коли після закінчення Першої світової війни знову почав працювати над конституцією, приймаючи участь в так званій "Анкеті", де з ініціативи прем'єра Морачевського разом із іншими спеціалістами в галузі публічного права працював над

¹ E. Dubanowicz, Działalność polityczna Stanisława Starzyńskiego, в: E. Dubanowicz, L. Ehrlich, Stanisław Starzyński. Z okazji pięćdziesięciolecia doktoratu, Lwów 1932, c. 11-13.

² M. Pietrzak, Rządy..., c. 39-41. S. Starzyński, Współczesny ustrój prawno-polityczny Polski i innych państw słowiańskich, Lwów 1928, c. 67.

³ L. Ehrlich, Zarys..., c. 33-34.

⁴ A. Śródka, P. Szczawiński, Biogramy..., Część I Nauki społeczne, Zeszyt 3 P-Z, c. 309.

⁵ S. Starzyński, Nadrzędność czy równorzędność ustaw konstytucyjnych z ustawami zwykłymi? Normy prawne i metaprawne, Lwów 1930, c. 1-2.

⁶ „Що стосується стосунку позитивного права до найвищих небесних принципів ми вважаємо, що це блискуче сформулював мудрий римський юрист у відомій формулі: „*Iuris praecepta haec sunt: neminem laedere, honeste vivere, suum cuique tribuere*””. Ibidem, c. 16. L. Ehrlich, Dotychczasowa działalność naukowa Stanisława Starzyńskiego, в: E. Dubanowicz i L. Ehrlich, Stanisław..., c. 26.

⁷ S. Starzyński, Konstytucja państwa polskiego, Lwów 1921, c. 53.

⁸ A. Ajnenkiel, Spór..., c. 274. S. Starzyński, Konstytucja RP, „Przegląd Prawa i Administracji” 1921, z. 1-6, c. 97. S. Starzyński, Współczesny ustrój prawno-polityczny Polski i innych państw słowiańskich, Lwów 1928, c. 32.

⁹ S. Starzyński, Współczesny..., c. 80.

¹⁰ S. Starzyński, Powojenny ustrój państw europejskich, Kraków 1926, c. 100.

фундаментом основного закону¹, проявилось його "бажання створити систему, яка могла б захищати так від радикалізму Палати депутатів², як і від диктатури глави держави"³. Усвідомлення загрози, яку несе ця диктатура та згода на перевагу нижньої палати а також розуміння величезних труднощів, пов'язаних з інтегральним поверненням до передреволюційних рішень⁴, дозволяють зарахувати його до консерватистів поміркованих а не реакційних, далеких від фундаменталізму.

Його роботи надаль заслуговують на увагу, тому що багато його тез залишаються актуальними, деякі з них були пророчими (постулат створення в Польщі Конституційного Трибуналу⁵), інші змушують до рефлексії і, можливо, колись дочекаються реалізації (зміцнення Сенату, установлення установи віце-президента⁶).

Після Ерліха, Розмарина, Дубановича і Стажинського варто пригадати Зджіслава Прухніцко, який відзначив свою присутність на науковій арені в 1902 р., коли в "Завжди Вірному Місті" опубліковано його розвідку на понад 169 сторінок *Konstytucja austriacka*, яка була записом 12 лекцій, які він прочитав в Університеті, де в 1898 р. отримав ступінь доктора прав. В останньому десятилітті XIX століття він був також президентом Академічної читальні в період 1895/96, ця функція належала до "однієї з трьох основних влад"⁷ у Львові. Варто також зазначити, що в 1902 р. Прухніцкі став одним із засновників Львівської школи політичних наук та його діяльність в Товаристві сприяння польській науці. На політичній ниві він появився в 1904 р. як діяч Національно-демократичної партії, від якої в 1908 р. він засів у міській раді Львова. Під час відновлення незалежності на початку 1919 р. він був членом урядової комісії для Галичини, Тешинської Сілезії з Горною Оравою і Спижем. Пізніше він був співавтором двох підручників: разом із Б. Яновським *Wiadomości z ogólnej nauki o państwie* (Львів 1920) та разом із Ф. Буяком, З. Паздром і С. Собінським більш "панаромічного" дослідження, яке являється розширеним виданням попереднього *Polska współczesna. Geografia – życie gospodarcze – ustrój państwowy – administracja* (Львів 1923)⁸. У другій половині 30-х рр. Прухніцкі в якості замісника професора вів на другому курсі лекції з політичного права⁹.

Не можна не згадати доцента Зенона Вохольського, який працював під керівництвом Ерліха на кафедрі політичного права і права народів. Він був автором монографії *O interpretacyjnych postanowieniach konstytucji* (1925) і книги *Rząd prezydencki w Stanach Zjednoczonych Ameryki* (Лwów 1935). У даній роботі

¹ S. Starzyński, *Konstytucja...*, c. 54.

² *Ibidem*, c. 53.

³ S. Krukowski, *Geneza...*, c. 56-58.

⁴ Szlachta, Oslabić dominację partii. Zagadnienie Izby wyższej parlamentu w pismach polskich konserwatystów do 1939 r. „Pro Fide, Rege et Lege”, № 3/4, 2001, c. 13-14.

⁵ S. Starzyński, *Współczesny...*, c. 147.

⁶ S. Starzyński, *Konstytucja...*, c. 28.

⁷ W. Konopczyński, *Dubanowicz Edward*, в: E. Rostworowski (гол. ред.), *Polski...*, op. cit., т. V, c. 425.

⁸ E. Rostworowski (гол. ред.), *Polski...*, т. XXVIII, c. 551-552.

⁹ Spis wykładów w roku akademickim 1938/1939 na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, realizowanych po wojnie we Wrocławiu oraz spis wykładów w roku akademickim 1946/1947, c. 19. Rocznik Polityczny i Gospodarczy, Warszawa 1937, c. 804. Rocznik Polityczny i Gospodarczy, Warszawa 1939, c. 489.

автор показує яким чином змінився політичний устрій США під впливом так званої громадської думки, яка підтримує ріст компетенцій президента, що інтерпретує як перемогу демократії і дійсності над номократією. Американське людоловство виражається в абсолютній владі лідера, який бере силу з очолюваної ним партії. Ця партія разом із своєю опоненткою (противницею) створюють просту систему, яка дозволяє притягання влади до відповідальності. Їх суперництво є набагато важливіше ніж "паперові" положення конституції. Вахольські також написав монографію *O interpretacyjnych postanowieniach konstytucji* (Львів 1931), розвідку *Suwerenność prawna i polityczna w historii i teorii angielskiej* (Львів 1938) та перше польське велике і гучне дослідження, присвячене політичним партіям *Stronictwa polityczne w państwie współczesnym*, яке було опубліковане в Кракові у 1939 р. У цій книжці автор глибоко і ретельно аналізує місце, яке в сучасній державі займають політичні партії на прикладах Великобританії, Сполучених Штатів Америки та Радянського Союзу. Він підкреслює їх необхідність для функціонування механізму держави, незалежно від устрою, при чому підкреслює більший демократизм двопартійної системи. Він показує процес, який віждується, наприклад, у парламенті, інституціоналізації політичних партій, пов'язаний з перетворенням їх на центри влади. Варто також відзначити діяльність Вахольського в сфері поширення ідей в рамках масонства¹. Війна перервала наукову кар'єру львівського дослідника, а його доля після арахту в 1940 р. радянськими службами залишається предметом суперечок².

Варто також згадати Антонія Верещинського. Він проводив лекції в Дипломатичній школі юридичного факультету, але в основному працював у Політехнічному університеті, де навіть до введення нових порядків радянською владою був ректором³. Під час німецької окупації в своєму домі він провів лекції і практичні заняття з політичного права. Пізніше він переїхав до Відня, де і помер.

У 1935 р. у Львові появилася підручник його авторства *Wiadomości o Polsce współczesnej ze szczególnem uwzględnieniem stosunków politycznych, gospodarczych i społecznych*. Через цілу книгу червоною ниткою проходить переконання у слабкості "передтравневого" устрою у Польщі та правильності ч популярності змін, які введено після замаху⁴.

Верещинські також написав цікаву книжку, присвячену відродженню античних ідей в сфері устрою в сучасну епоху - *Państwo antyczne i jego renesansu* (Львів 1934). Львівський конституціоналіст у своїй розправі наголошував на тотальному характері давньої державності. Він вбачає неправдивість, поверховність античної демократії, яка прикриває панування традиційних еліт над дезорієнтованими масами. Історія повторюється і в 30-х роках ХХ століття народ, знеохочений кризою парламентаризму, відмовляється від людиновладства і, принадажуваний новими ідеями устрою, звертається до сильних владчих одиниць, які підносять владу, що валяється на вулиці, при чому викликають захоплення натовпу, який із задоволенням позбувається ліберальної здобичі і кидається в обійми омніпотентного Левіафана. Таким чином відбувається повернення до

¹ L. Hass, *Zasady w godzinie próby. Wolnomularstwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 1987, s. 180

² A. Redzik, *Wydział...*, c. 4. K. Żygulski, *Jestem...*, c. 113-114. L. Hass, *Masoneria polska XX wieku*. Losy, łże, ludzie, Warszawa 1993, s. 318.

³ Z. Popławski, *Represje okupantów na Politechnice Lwowskiej*, „Semper Fidelis” 1990, № 4.

⁴ A. Wereszczyński, *Państwo antyczne i jego renesansu*, Lwów 1934, s. 268.

античності, але також певним чином до заснованого на станах середньовіччя з партійною номенклатурою замість аристократії та парвенізький, харизматичний узурпатор замість короля. Верещинський підкреслює глобальний характер описаних нам процесів, які проходять в Німеччині, Австрії, Японії та в спокійній, „soft” версії в Італії, Туреччині і Сполучених Штатах.

Відновлення радянської влади у Львові в 1944 р. означало дефінітивний кінець присутності польських юридичних наук в університеті, який замість Яна Казимира отримав нового покровителя в постаті Івана Франка. Однак, можемо говорити про продовження традиції галицької *Alma Mater* у столиці Нижньої Сілезії, де після Другої світової війни переїхала значна частина львівських вчених.

І це незважаючи на той факт, що в Кракові завзято переокнували науковців, які приїхали зі Сходу, щоб вони залишились в місті над Віслою¹. Вони, однак, після обряд вирішили, що не хочуть асимілюватися в "Ягелонці", але хочуть почати з нуля на Повернутих Землях² і висловили своє бажання взяти участь у вроцлавській експедиції³, сподіваючись, що зможуть повернутися у Східну Малопольщу⁴. Ці сподівання, однак, не були здійснені, завдяки чому львівські традиції nadalь пульсують у Вроцлаві. Це переконання неодноразово виражалося протягом понад півстоліття після повернення Польщею найбільшого міста Сілезії. Наприклад, один із репатрійованих науковців у святковій промові на урочистому засіданні дводцять років після прибуття зі Львова до Вроцлава не міг встояти перед такими сентиментальними спогадами: "На бібліотеці одного з університетів у Львові були написані слова, які мене як студента переконували особливим чином: "Nis mortui vivunt et multi loquuntur"⁵. Хоча живе все менше людей, які пам'ятають Університет Яна Казимира, постійно живе львівська легенда, яка ніколи не втрачає свою магічну привабливість. Це власне вона становила магніт, який після війни притягував до Вроцлава уцілілих⁶, що прагнули над Одрою віднайти неповторну духовну атмосферу Міста Лева. Завдяки цьому, можливо, назавжди (...) *genius loci* львівських університетів переїхав разом із їхньою професурою у зруйновані війною вроцлавські стіни, які так часто пригадують архітектуру Університету Яна Казимира або старий Оссолінеум"⁷.

У столиці Сілезії кожен, хто принаймні трохи цікавиться повоєнною історією міста, знає, що основу першого складу наукових співробітників творили люди, які приїхали з-над Полтви⁸. Так було також на вроцлавському юридичному факультеті

¹ W. Wrzesiński, Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-2002, в: T. Kulak, M. Pater, W. Wrzesiński, Historia Uniwersytetu Wrocławskiego 1702-2002, Wrocław 2002, с. 202.

² W. Wrzesiński, Powstanie i przeobrażenia wrocławskiego środowiska naukowego, в: W. Wrzesiński (ред.), 50 lat nauki we Wrocławiu, Wrocław 1997, с. 9. W. Wrzesiński, Uniwersytet..., с. 203.

³ S. Kulczyński, Uniwersytet Wrocławski im. B. Bieruta, „Zeszyty Wrocławskie” № 2 від 1952 р., с. 6 – 8.

⁴ W. Wrzesiński, Historyczne spory o charakter rozwoju polskiego Uniwersytetu Wrocławskiego (1945-1995), в: T. Kulak (ред.), Rola Uniwersytetu Wrocławskiego w nauce po II Wojnie Światowej i jego wkład do rozwoju Ziemi Zachodnich i Północnych. Materiały z konferencji naukowej, która odbyła się z okazji 50-lecia Uniwersytetu Wrocławskiego w dniu 5 XI 1995 r., Wrocław 1996, с. 9.

⁵ K. Kocot, XX-lecie Wydziału Prawa we Wrocławiu, Wrocław 1965, с. 2.

⁶ W. Wrzesiński, Historyczne..., с. 10.

⁷ W. Wrzesiński, Powstanie..., с. 11.

⁸ Z. Antkowiak, Wrocław od A do Z, Wrocław 1997, с. 435. W. Wrzesiński, Wstęp, в: W. Wrzesiński (ред.), 50 lat nauki we Wrocławiu, Wrocław 1997, с. 7.

в польському Вроцлаві¹, де навіть науковий орган називається так само як його львівський відповідник, який видавався у Вроцлаві з 1972 р. „Przegląd Prawa i Administracji”², тому що серед засновників цього факультету зі Львова походили: виконуючі організаційні функції Каміль Стефко і Тадеуш Біго, Станіслав Хуберт, Лєслав Адам, Вінценти Стиш, Юзеф Фема, Францішек Лонгшам де Берье та Станіслав Сервацкі³. Серед них до війни публічним правом займалися Біго, Стефко, Адам і Лонгшам де Берье. Жоден з них не у центрі своїх зацікавлень не ставив державне право, хоча Адам був на кафедрі політичного права і права народів⁴, а Біго на підземному факультеті права під час німецької окупації читав лекції з політичного права⁵. У Вроцлаві він зацікавився міжнародним, адміністративним чи фінансовим правом. Це означає, що у випадку Інституту державного права, який пізніше перетворено на кафедру державного права важко говорити про безпосереднє персональне продовження львівської традиції, хоча можна говорити про кресову традицію, оскільки керівник колективу, який займався політичним правом тобто граф Анджей Мицельські походив з Вільнюса.

Тим не менше це не означає, що ми не можемо сформулювати тезу про непряме переймання львівських зразків. Про це може свідчити те, що такі особистості як Александер Патшале, Казімеж Джялоха чи Януш Тшцінські, які представляють собою друге покоління вроцлавських дослідників правно-конституційних явищ, відвідували заняття з львівськими професорами, завдяки чому вони могли переймати певні культурні традиції і передавати їх своїм наступникам, які пам'ятають про східно-малопольське коріння юридичних наук, які досліджували у Вроцлаві поляки. Про це свідчить плідна подорож до Львова нинішнього керівника кафедри Богуслава Банашака разом із перспективним представником вже четвертої генерації сілезьких конституціоналістів польського походження Ришардом Баліцкім. Налагоджені контакти з львівським юридичним факультетом Університету імені Івана Франка повинні бути вигідними для обох сторін і слід сподіватися, що ця співпраця буде продовжуватися.

STRESZCZENIE

Lwowski Uniwersytet Jana Kazimierza zyskał na znaczeniu, podobnie jak całe miasto, wówczas, gdy pod Wysokim Zamkiem umieszczono najważniejsze w autonomicznym Królestwie Galicji i Lodomerii instytucje. Potrzebowały one fachowych urzędników, co w poważny sposób przyczyniło się do pojawienia się kształcących ich akademickich nauczycieli i badaczy, zajmujących się prawem publicznym.

Ich umiejętności przydały się, gdy przyszła pora opracowywania fundamentów ustrojowych odradzającego się państwa polskiego. Po Akcie 5 Listopada w komisji konstytucyjnej Królestwa Polskiego znalazł się wielki lwowski historyk prawa Oswald Balzer, który współuczestniczył w pierwszej oficjalnej XX-wiecznej próbie napisania polskiej ustawy zasadniczej. Głównym referentem powołanej przez Tymczasową Radę Stanu Komisji Konstytucyjnej był Józef Buzek, który po 11 listopada 1918 r. przestrzegał przed „zbytnią republikanizacją” ustroju. Ich dzieło kontynuował pracujący na tej samej uczelni *sensu stricto*

¹ T. Bigo, *Wydział Prawa*, w: F. Longchamps de Bérier (red.), *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-55*, Wrocław 1959, t. I, c. 115.

² K. Orzechowski, *Nauki prawne*, w: W. Wrzesiński, *50 lat...*, c. 336.

³ A. Redzik, *Wydział...*, c. 15.

⁴ Ibidem, c. 2.

⁵ Ibidem, c. 11.

konstytucjonalista Edward Dubanowicz, który dostąpił zaszczytu przewodniczenia gremium, jakie opracowało projekt Konstytucji Marcowej. Ten akt prawny poddany został poważnej krytyce, w tym również ze strony mistrza Dubanowicza czyli Stanisława Starzyńskiego, uważającego ten akt prawny za zbyt demokratyczny.

Prawem konstytucyjnym zajmował się też kierujący w latach 30-tych Katedrą prawa politycznego i prawa narodów Ludwik Ehrlich, znany przede wszystkim jako twórca metody pozytywistycznej w prawie narodów. Jednym z jego podwładnych był Zenon Wachlowski – autor pierwszego w polskim piśmiennictwie szerszego opracowania poświęconego stronnictwom politycznym. Innym konstytucjonalistą był Antoni Wereszczyński, doszukujący się podobieństw między antycznym totalnym ludowładztwem a współczesnymi demokracjami. Kolejny warty wspomnienia badacz zagadnień konstytucyjno-prawnych to Zdzisław Próchnicki, specjalizujący się we współtworzeniu tak potrzebnych w II RP podręczników, przybliżających młodzieży prawnopolityczną rzeczywistość odrodzonego państwa.

W odmiennej pod różnymi względami Polsce Ludowej odnalazł się początkujący przed wojną we Lwowie na konstytucyjnej niwie Stefan Rozmaryn, który osiadł w Warszawie, gdzie spod pióra spłynęła Konstytucja Lipcowa. Jednak duchowy klimat *Alma Mater* znad Pełtwi odnajdziemy przede wszystkim w stolicy Śląska, do której po wojennej zawierusze przeniosło się sporo naukowców tworzących polski Wydział Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, na którym kolejne generacje konstytucjonalistów, w tym również autor tego opracowania, nie zapominają o lwowskich afiliacjach nadodrzańskiej Wszechnicy.

**PRAWO KONSTYTUCYJNE
NA UNIWERSYTECIE LWOWSKIM
W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM***

Artur Ławniczak

*Dr Katedra Prawa Konstytucyjnego
Uniwersytet Wrocławski*

Wśród miast znajdujących się na terytorium dzisiejszej Republiki Ukrainiejskiej Lwów zawsze był, obok Kijowa, wyróżniającym się ośrodkiem kulturalno-naukowym¹. Nie dziwi zatem, że to właśnie w Lwim Grodzie Jan Kazimierz założył w 1661 r. Akademię Lwowską i powierzył jej prowadzenie jezuitom. Kasata zakonu (1773) i rozbiory zmieniły sytuację polityczną², ale z powodu cywilizacyjnej dominacji żywiołu polskiego w "Zawsze Wiernym" Mieście Polacy nadawali tam ton życiu naukowemu nawet wówczas, gdy Rzeczpospolita upadła³.

Nieodłączną częścią każdego "prawdziwego", "pełnego" uniwersytetu, a zatem także tutaj omawianego, jest wydział prawa. Dla Polaków fakultet prawniczy lwowskiej *Alma Mater* był szczególnie ważny przed odzyskaniem niepodległości, kiedy to w Lwim Grodzie funkcjonowały najważniejsze urzędy autonomicznej Galicji i Lodomerii⁴, co sprawiało, że miasto to stało się pepinierą oficjalnych kadr II RP. Przypomnijmy, że ani w zaborze pruskim, ani w rosyjskim przed 1914 r. nie funkcjonowały polskojęzyczne uniwersytety. Natomiast w c-k monarchii istniał od dawna Uniwersytet Jagielloński z polskim językiem wykładowym, a od 1871 r. na wykładach mowa Kochanowskiego uzyskała dominującą pozycję również we Lwowie⁵. Spowodowało to, że na początku XX wieku uczelnia ta uzyskała duży prestiż wśród polskiej młodzieży pragnącej zdobywać wiedzę na najwyższym poziomie⁶. Wraz z jej napływem dokonało się „oderwanie oczu Krajowa i Lwowa od Wiednia, a skierowanie ku Warszawie i Poznaniowi”⁷.

Po 1918 r. Uniwersytet Lwowski, w tym również jego Wydział Prawa, w związku z rozwojem uczelni w Warszawie i Poznaniu oraz Wilnie stracił relatywnie co nieco na znaczeniu⁸, choć z emigracji powróciło kilku wybitnych uczonych⁹, tym niemniej aż do wkroczenia wojsk radzieckich w 1939 r. liczył się na naukowej mapie kraju, a skutki

* Pełna wersja tekstu ukazała się jako: A. Ławniczak, M. Masternak-Kubiak, A. Preisner, Prawo konstytucyjne na Uniwersytecie Lwowskim w okresie międzywojennym, [w:] Prawo konstytucyjne II Rzeczypospolitej. Nauka i instytucje, Kraków 2006, s. 13-54.

¹ W. Serczyk, Historia Ukrainy, Wrocław - Warszawa - Kraków 2001, s. 87-88.

² B. Jaczewski, Nauka, w: J. Tomicki (red.), Polska Odrodzona 1918-1939. Państwo-społeczeństwo-kultura, Warszawa 1988, s. 468.

³ J. Janicki, Ni ma jak Lwów. Krótki przewodnik po Lwowie, Warszawa 1990, s. 169.

B. Jaczewski, Nauka..., s. 469.

⁴ L. Podhorodecki, Dzieje Lwowa, Warszawa 1993, s. 100.

⁵ A. Górski, Podolacy – konserwatywne stronnictwo polityczne ziemian Galicji Wschodniej lat 1867-1914, „Pro Fide, Rege et Lege. Pismo Klubu Zachowawczo-Monarchistycznego” 2003, nr 1/2.

⁶ S. Stroński, Edward Dubanowicz – zmarły w Londynie 18 października 1943 r. w: A. Ordega i T. Terlecki (red.), Straty kultury polskiej 1939-1944, Glasgow 1945, s. 60.

⁷ Ibidem, s. 60.

⁸ K. Żygulski, Jestem z lwowskiego etapu..., Warszawa 1994, s. 64.

⁹ E.K. Łazarenko, 300 років Львівського Університету, Львів 1961, s. 35.

jego działalności dają się odczuwać aż do dzisiaj, szczególnie we Wrocławiu, dokąd przeniesiono w 1945 r. sporą część akademickiej społeczności lwowskiej¹.

Owa społeczność po 1918 r. uzyskała międzynarodowy rozgłos przede wszystkim dzięki lwowskiej szkole matematycznej, ale również na polu nauk społeczno-prawnych pojawiło się pod Wysokim Zamkiem szereg postaci, które warte są przypomnienia. Gwiazdą pierwszej wielkości był Oswald Balzer, który przeszedł do historii między innymi z tego powodu, że był "pierwszym wyłącznym reprezentantem prawa polskiego"² na lwowskiej *Alma Mater*, począwszy od 1887 r., kiedy ten wychowanek Ksawerego Liskego³, zwanego *Magister incomparabilis*, został mianowany profesorem, dzięki czemu mogła ruszyć katedra historii prawa polskiego. Był on zatem żywym symbolem polonizacji uczelni, a oprócz tego koordynował działalność naukową w skali całego miasta, ponieważ był wieloletnim prezesem Towarzystwa Naukowego. Wśród jego *stricto* naukowych zasług wymienia się wydanie pierwszego tomu monumentalnego *Corpus Iuris Poloniae*. Wykazał, że "podział Polski na dzielnice był następstwem przewyciężenia ustroju rodowego przez rodzinny" oraz udowodnił, że "dzielnice piastowskie w XIV w. nie były zupełnie samodzielnymi i odrębnymi państwami". Oprócz tego wystąpił jeszcze z inicjatywą tworzenia bibliotek w miastach galicyjskich⁴. Poza tym był dyrektorem Archiwum Krajowego Aktów Grodzkich i Ziemskich oraz, po śmierci Liskego, redaktorem *Kwartalnika Historycznego*. W 1896 r. dużym echem odbiło się jego wystąpienie w obronie zniesławionej przez wielkiego Mommsena kultury słowiańskiej. Sześć lat później Balzer skutecznie przed sądem w Grazu bronił Morskiego Oka przed węgierskimi uroszczeniami, a więc pozostawił po sobie nie tylko uczone księgi, lecz również korzystną dla Galicji, a w efekcie dla Polski linię graniczną w Tatrach.

Na gruncie konstytucyjnoprawnym wystąpił Balzer dwa razy. Po raz pierwszy, gdy został powołany przez Tymczasową Radę Stanu do komisji, przygotowującej konstytucję królestwa, zadeklarowanego przez Akt 5 listopada. Drugi przejaw aktywności nastąpił w trakcie przygotowywania Konstytucji marcowej, kiedy lwowski autorytet zgłosił swój prywatny projekt ustawy zasadniczej⁵.

Bliskim przyjacielem Balzera był Władysław Abraham, również parający się historią prawa, a szczególnie stosunkami kościelno-państwowymi na ziemiach polskich. W związku z tym "z badał genezę przyjęcia chrześcijaństwa przez Polskę i organizację najstarszej diecezji, badał prawną stronę chrystianizacji Litwy, z badał powstanie biskupstwa i kapituły katedralnej w Krakowie, wyjaśnił powstanie dziesięciny swobodnej w Polsce, wysunął pogląd o Fuldzie i krajach nadreńskich jako źródle akcji misyjnych dla Polski"⁶.

¹ K. Jonca, Słowo w 50. rocznicę wskrzeszenia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego, w: Z. Kegel, L. Lehman (red.), Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996, s. 17.

² L. Finkel, S. Starzyński, Historia Uniwersytetu Lwowskiego, Lwów 1894, t. II, s. 205.

³ S. Lempicki, Postulaty kulturalne Lwowa i Małopolski wschodniej, w: O program pracy naukowej i oświatowo-kulturalnej Lwowa i województw południowo-wschodniej Rzeczypospolitej Polskiej, Lwów 1936, s. 20.

⁴ A. Śródka, P. Szczawiński, Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN, Część I: Nauki społeczne; Zeszyt 1: A-J, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1983, s. 68-69.

⁵ R. Mojak, Ewolucja polskiego konstytucjonalizmu w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej, w: W. Skrzydło (red.), Prawo konstytucyjne, Lublin 1996, s. 5.

⁶ *Ibidem*, s. 24-25.

Przed 1919 r., kiedy to wznowiono zajęcia na lwowskiej wszechnicy¹, nie zajmowano się na jej prawnym fakultecie współczesnym polskim prawem politycznym, bo takiego właściwie nie było. Co najwyżej można mówić o pewnych jego elementach, związanych z galicyjską autonomią, która jednak pozostawała w granicach "podwójnej" monarchii. Nie przypadkiem zatem nad Pełtwią rozkwitały nauki prawnohistoryczne, zajmujące się przedrozbiorową Rzeczypospolitą, konserwując o niej pamięć i przygotowując grunt pod tworzoną od podstaw po odzyskaniu niepodległości przez Polskę naukę polskiego prawa państwowego.

Rodziła się ona we Lwowie powoli i z trudem. Przyczyny takiej sytuacji można się dopatrywać w utracie przez miasto rangi politycznej. Ze stolicy sławnego Królestwa Galicji i Lodomerii przekształciło się w zaledwie siedzibę władz wojewódzkich. Taki stan rzeczy zmniejszał presję na kształcenie urzędników szczebla centralnego, w związku z czym nie należy się dziwić, że przed 1939 r. na Wydziale Prawa większe znaczenie uzyskały nauki administracyjne, potrzebne na każdym poziomie działalności państwowej i samorządowej. Natomiast prawo państwowe rozkwitło w Warszawie i w od zawsze konkurencyjnym wobec niej Krakowie.

Pamiętajmy o tym, że Lwów w większym stopniu niż tamte miasta został dotknięty działaniami wojennymi, co miało wpływ na "drenaż mózgów"². Część kadr lwowskich przeniosła się do Krakowa, uchodząc przed armią rosyjską w 1914 r. Walki o Lwi Gród w 1918 r. też nie skłaniały do szybkiego powrotu³. Późniejsza stabilizacja polegała przede wszystkim na kontynuacji tradycyjnie istniejących kierunków badań.

Prawo polityczne było uprawiane, szczególnie w latach 30-tych, w cieniu prawa narodów, z uwagi na to, że tymi obydwojma przedmiotami - ze zdecydowanym naciskiem na ten drugi - zajmował się Ludwik Ehrlich. W latach 1924-39 kierował on Katedrą Prawa Narodów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza, a w okresie 1932-34 był dziekanem w.w. Wydziału. Po wojnie w okresie 1945-61 był kierownikiem Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Był on prawdziwym obywatelem świata, posiadającym oprócz obywatelstwa polskiego również północnoamerykańskie, w związku z czym myślał kategoriami globalnymi, ale bynajmniej nie zatracił patriotyzmu. We wszystkich wydawnictwach podkreśla się jego zasługi dla prawa międzynarodowego⁴, np. to, że był twórcą metody neopozytywistycznej w prawie narodów⁵, a milczeniem pokrywana jest prawnopaństwowa strona jego działalności. Spod jego pióra wyszły następujące pozycje: *Kilka uwag o interpretacji konstytucji* (1925), *Petitions of Right* (1929), *The Development of International Law as a Science* (Leyden 1962), *The New Positivism in International Law*, Gdańsk. *Zagadnienia prawnopubliczne* (Lwów 1926), *Guillaume de Rennes et les origines de la science du droit de la guerre* (1960), *Interpretacja traktatów*

¹ K. Konecka, *Janek Krasicki*, Warszawa 1974, s. 96.

² T. Mańkowski, *Życie naukowe współczesnego Lwowa*, Warszawa 1934, s. 171. B. Jacewski, *Organizacja i instytucje życia naukowego w Polsce (listopad 1918 - 1939)*, w: L. Skubała - Tokarska (red.), t. V 1918 - 1939, w: B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej*, Wrocław - Warszawa - Kraków 1992, s. 254.

³ R. Dyboski, *La vie scientifique de la Pologne nouvelle*, w: (brak red.) *Almanach Polonais*, Paris 1926, s. 635.

⁴ L. Skiba, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, w: E. Szczepanik (red.) *Wyższe uczelnie polskie na kresach wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej*, Londyn 1989, s. 23-24.

B. Jacewski, *Uniwersytet Jana Kazimierza*, w: A. Garlicki, Z. Landau, W. Roszkowski, P. Stawecki, J. Tomaszewski (red. naukowa), *Encyklopedia Historii Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1999, s. 475.

⁵ B. Jacewski, *Nauka...*, s. 505.

(Warszawa 1957), *Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbmierza* (Warszawa 1954), *Polski wykład prawa wojny XV wieku. Kazanie Stanisława ze Skarbmierza "De bellis iustis"* (Warszawa 1955), *Potrzeba i plan nowego wydania pism Pawła Włodkowica* (Kraków 1951), *Prawo międzynarodowe* (Warszawa 1958), *Prawo narodów* (Lwów 1927)¹, *Rektor Paweł Włodkowic - rzecznik obrony przeciw Krzyżakom* (Kraków 1963), *Starostwa w Halickiem w stosunku do Starostwa lwowskiego w wiekach średnich (1390-1501)* (Lwów 1914), *Suwerenność a morze w prawie międzynarodowym* (Warszawa 1961), *Suwerenność Polski na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Zagadnienia prawne* (Katowice 1967), *Ujednostajnienie norm o nabyciu i utracie obywatelstwa i przynależności w państwach słowiańskich* (Lwów 1933), *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych* (Kraków 1947), *Zarys historii nauki prawa politycznego w Polsce* (Kraków 1949). Na płaszczyźnie prawa politycznego scharakteryzował siebie w sposób następujący: "We Lwowie habilitował się w r. 1920 z prawa politycznego, od r. 1924 był profesorem tego przedmiotu, a od r. 1929 profesorem prawa narodów i ogólnej nauki o prawie Ludwik Ehrlich (ur. 1889), który po studiach we Lwowie, Halle, Berlinie i Oxfordzie wykładał był w Oxfordzie i Kalifornii. Autor prac (głównie po angielsku) z historii prawa konstytucyjnego angielskiego (o postępowaniu sądowym przeciw koronie w wiekach średnich i o petycjach o prawo), współwydawca źródeł historii średniowiecznego prawa angielskiego, pisał o metodologii porównawczego studium prawa publicznego, o wpływie pierwszej wojny światowej na konstytucję i ustawodawstwo angielskie i na teorie polityczne, o historii zasady podziału władz (w teorii i praktyce), o interpretacji konstytucji z 1921 r., o ujednostajnieniu norm, o obywatelstwie w prawach słowiańskich itd."². Wypada do tego dodać, że jako pierwszy Polak tłumaczył i komentował Kartę Narodów Zjednoczonych. Gdy umarł, kondukt żałobny prowadził będący jego dobrym znajomym sam Karol Wojtyła³. Nazywany jest Ehrlich nie bez powodu "wychowawcą całego pokolenia specjalistów"⁴ w prawie międzynarodowym.

Ze starszej od Ehrlicha generacji lwowskich konstytucjonalistów należy wymienić zorientowanego narodowo konserwatystę Edwarda Dubanowicza⁵, mającego swój udział w wywalczeniu Lwowa dla Polski w 1918 r.⁶, a czynnego naukowo już przed I Wojną Światową⁷, o czym świadczą wydane nad Pełtwią: w 1907 r. rozprawka *Stanowisko ludności żydowskiej w Galicji wobec wyborów do parlamentu wiedeńskiego w r. 1907.*, a w 1911 r. praca *Cele „użyteczności publicznej” w rozumieniu powszechnego ustawodawstwa ekspropriacyjnego* oraz opublikowane w następnym roku w tym samym mieście: *Kataster narodowościowy i jego następstwa prawne i polityczne, Sejmowa*

¹ L. Ehrlich, *Prawo narodów*, Lwów 1927, s. 50-51.

² Dla Preisnera L. Ehrlich, *Zarys historii prawa państwowego*, w: L. Ehrlich, J.S. Langrod, *Zarys historii polskiego prawa publicznego*, Kraków 1948, s. 36-37.

³ A. Śródka, *Uczeni polscy XIX-XX stulecia*, Warszawa 1994, t. I A-G, s. 441.

B. Jaczewski, *Nauka*, w: J. Tomicki (red.), *Polska Odrodzona 1918-1939. Państwo-społeczeństwo-kultura*, Warszawa 1988, s. 505.

⁴ Zob. K. Żygulski, *Jestem...*, s. 64.

⁵ J. Faryś, A. Wytor, Edward Dubanowicz 1881-1943. Biografia polityczna, Szczecin 1994, s. 42.

W. Władyka, *Działalność polityczna polskich stronnictw konserwatywnych w latach 1926-1935*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977, s. 47.

⁶ A. Czubiński, *Najnowsze dzieje Polski 1914-1983*, Warszawa 1987, s. 41.

⁷ A. Peretiatkowicz, *Współczesna Encyklopedia Życia Politycznego z uwzględnieniem życia gospodarczego. Podręczny informator dla czytelników gazet*, Poznań 1932, s. 60. J. Faryś, A. Wytor, Edward..., s. 42.

reforma wyborcza a ugoda polsko-ruska. Również w 1912 r., ale w Krakowie, wydrukowano *Wywłaszczenie w ustawodawstwie angielskim (1845-1907)*. *Szkic prawno-historyczny*. Rok później w tym samym mieście wydano dwie pozycje tegoż autora: *Kurya wielkiej własności* i *Proporcjonalność w zastosowaniu do sejmowej reformy wyborczej*. W 1916 r. ukazały się: we Lwowie studium *Prawno-państwowe stanowisko Królestwa Galicji i innych krajów przedlitawskich* oraz monografia *Zakres sejmowego ustawodawstwa Galicji w świetle ustaw konstytucyjnych i historycznej rzeczywistości. Przyczynek do badań z dziedziny autonomii* (trudami wydania Lwów podzielił się z Krakowem). Następnie należy odnotować ukazanie się w roku Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej pracy *Rządy gabinetu. Rozbiór systemu parlamentarnego ze stanowiska prawno-porównawczego*. Trzy lata później pod Wysokim Zamkiem światło dzienne ujrzała rozprawa *Sprawa politycznej administracji w Polsce. Podstawy materalne i zasady organizacyjne administracji terytoryalnej na stopniach pośrednich*. W roku zamachu majowego w Poznaniu wydano inne dzieło tego samego autora, a mianowicie *Rewizję konstytucji*. Warto jeszcze wspomnieć o pracy, która ukazała się we Lwowie dwa lata później pod tytułem *Z zagadnień konstytucyjnych. Ograniczenia w sposobie wykonywania przez parlament prawa odpowiedzialności ministrów*. W 1929 r. w stolicy wschodniej Małopolski pojawiła się broszurka pod podobnym tytułem, a mianowicie: *Z zagadnień konstytucyjnych. Wzmocnienie władzy wykonawczej*. Nie należy też skazywać na zapomnienie warszawskiej rozprawki z 1919 r., zatytułowanej *O naprawie podstaw gminy i o zbliżeniu budowy gminy galicyjskiej do ustroju gminnego w całej Polsce*, jak również wydanych w tym samym roku opracowań *O dobrą Konstytucję* oraz *W sprawie Sądów pokoju na ziemiach polskich*. Te trzy prace wydano we Lwowie. Wreszcie trzeba wspomnieć o napisanej wspólnie z J. Steckim i S. Strońskim książce *Ustrój państwa*, która zeszła z pras drukarskich w 1927 r. w Warszawie.

Autor tych wszystkich dzieł był na początku II RP zwolennikiem demokracji przedstawicielskiej¹, (choć wkrótce potem zaczął piętnować to zjawisko)² i systemu parlamentarno-gabinetowego³, ale szybko dostrzegł jego wady⁴, w tym również w konkretnej, polskiej odmianie tej metody sprawowania władzy⁵. Ta pozorna ambiwalencja miała swoją przyczynę w przekonaniu Dubanowicza, że należy Piłsudskiego odsunąć od władzy, do czego może się przydać parlamentaryzm⁶, a po pozbyciu się głównej personalnej przeszkody, można będzie na poważnie zająć się uzdrowieniem ustroju. Warto przypomnieć, że jednym ze środków, jakie zalecał w tym długofalowym procesie naprawy Rzeczypospolitej, był Trybunał Konstytucyjny⁷.

Jeżeli chodzi o współudział w kształtowaniu ustroju politycznego odrodzonej Polski, to wkład Dubanowicza polegał na tym, iż był on autorem sporej części⁸ oraz referentem,

¹ E. Dubanowicz, *Rewizja Konstytucji*, Poznań 1926, s. 44-48.

² *Ibidem*, s. 13-15.

³ M. Pietrzak, *Rządy parlamentarne w Polsce w latach 1919-1926*, Warszawa 1969, s. 43.

⁴ *Ibidem*, s. 11. S. Krukowski, *Geneza Konstytucji z 21 marca 1921 r.*, Warszawa 1977, s. 310.

⁵ *Ibidem*, s. 71.

⁶ J. Faryś, A. Wytor, *Edward...*, s. 71.

⁷ *Ibidem*, s. 146. E. Dubanowicz, *Naprawa ustroju Polski*, w: E. Dubanowicz, S. Stecki, S. Stroński, *Ustrój państwa polskiego*, Warszawa 1927, s. 6. P. Dörre, *Ku stałemu ustrojowi państwa polskiego, czyli dzieje Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego w II Rzeczypospolitej*, w: „Pro Fide Rege et Lege. Pismo Klubu Zachowawczo-Monarchistycznego”, nr 2 z 1998 r., s. 20.

⁸ S. Krukowski, *Geneza...*, s. 132.

co prawda wyjątkowo nieentuzjastycznym¹, oficjalnego projektu Konstytucji Marcowej,² w którym dzięki niemu proponowano, aby głowę państwa wybierali parlamentarzyści³ i z jego, Dubanowicza inicjatywy polski parlament uzyskał tradycyjną, dwuizbową postać⁴, (a głowa państwa, również dzięki niemu, straciła dowództwo nad armią⁵) przy czym według referenta Komisji Konstytucyjnej istnieje ścisłe *iunctim* między bikameralizmem a niepowszechną elekcją głowy państwa⁶. Lwowski statysta zdecydowanie wypowiadał się za usamodzielnieniem⁷ i wzmocnieniem izby wyższej, czego rozmaici demokraci nie mogli mu darować zarówno przed, jak i po II wojnie światowej⁸. Taka reforma, w jego opinii, zapobiegłaby „nadprodukcji ustaw”⁹, roznemywającej kontury państwa prawa. Można też mu przypisać autorstwo pomysłu stworzenia trybunału administracyjnego¹⁰. Wreszcie jego wypowiedź w trakcie prac nad ustawą zasadniczą formalnie zamknęła ewentualne rozważania nad przywróceniem w Polsce monarchii¹¹.

Poza udziałem w tworzeniu projektu Konstytucji Dubanowicz wyróżnił się w 1925 r. referowaniem projektu konkordatu¹². Funkcję poselską sprawował w latach 1919-1927 jako przedstawiciel obozu narodowego¹³ (jego wpływy na Uniwersytecie Jana Kazimierza zawsze były silne), którego członkiem był od początku swojej działalności politycznej¹⁴, z tym, że narodowy demokratyzm Dubanowicza był swoisty, gdyż reprezentował „odchylenie szlachecko-podolskie”¹⁵. Jego endeckość nie przeszkodziła temu, iż wielkie wrażenie na wielu ważnych pilsudczykach wywarła w.w. broszura *Rewizja konstytucji*¹⁶, w której autor postulował daleko idące zmiany ustrojowe¹⁷ w kierunku wzmocnienia egzekutywy¹⁸. Wiele z jego postulatów odnajdziemy na kartach

¹ W. Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia polityczna Polski*, Gdańsk 1970, t. II 1914-39, s. 541. E. Dubanowicz, *Naprawa ustroju państwowego Polski*, w: E. Dubanowicz, S. Stecki, S. Stroński, *Ustrój państwa polskiego*, Warszawa 1927, s. 3. E. Dubanowicz, *Naprawa państwa*, w: E. Dubanowicz, J. Stecki, S. Stroński, *Ustrój państwa*, Warszawa 1927, s. 3. J. Giertych, *O wyjście z kryzysu*, Warszawa 1938, s. 229.

² E. Dubanowicz, *Rewizja...*, passim.

³ S. Krukowski, *Geneza...*, s. 167.

⁴ A. Ajnenkiel, Spór o model parlamentaryzmu polskiego do roku 1926, Warszawa 1972, s. 219-222.

⁵ K. Pol, *Edward Dubanowicz*, „Samorząd Terytorialny” 2005, nr 3, s. 35.

⁶ K. Pol, *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, s. 610. S. Krukowski, *Geneza...*, s. 235.

⁷ *Ibidem*, s. 246. E. Dubanowicz, *Naprawa...*, s. 5.

⁸ T. Rek, Fakty oskarżają. Kartki z dziejów burżuazyjno-obszarniczego sejmu 1919-1922, Warszawa 1954.

⁹ E. Dubanowicz, *Naprawa...*, s. 5.

¹⁰ S. Krukowski, *Geneza...*, s. 215-216.

¹¹ *Ibidem*, s. 133.

¹² J. Faryś, A. Wytor, *Edward...*, s. 109-110. J. Giertych, *O wyjście...*, s. 92.

¹³ W. Konopczyński, *Dubanowicz Edward*, w: W. Konopczyński (red. główny), *Polski Słownik Biograficzny*, Kraków 1939-1946, t. V, s. 425. E. Dubanowicz, *Rewizja...*, s. 72. S. Krukowski, *Geneza...*, s. 196.

¹⁴ A. Micewski, W cieniu marszałka Piłsudskiego. Szkice z dziejów myśli politycznej II Rzeczypospolitej, Warszawa 1969, s. 395. W. Władysław, *Działalność...*, s. 37.

¹⁵ W. Feldman, *Dzieje polskiej myśli politycznej 1864-1914*, Warszawa 1933, s. 356. J.J. Terej, *Idee, mity, realia. Szkice do dziejów Narodowej Demokracji*, Warszawa 1971, s. 74-75.

¹⁶ *Ibidem*, s. 395. I. Boerner, *Wielkomocarstwowa Polska a dzisiejsza konstytucja*, Warszawa 1929, s. 6.

¹⁷ W. Konopczyński, *Dubanowicz...*, s. 426.

¹⁸ A. Gwiżdż, *Burżuazyjno-obszarnicza konstytucja z 1921 roku w praktyce*, Warszawa 1956, s. 126-127.

Konstytucji kwietniowej, w związku z czym można go uznać za jej „ojca duchowego”¹, choć nie uczestniczył w bezpośrednich pracach przygotowawczych. Wypada odnotować, że jako pierwszy w II RP wystąpił na trybunie sejmowej z inicjatywą wskrzeszenia w Rzeczypospolitej monarchii², którą to ideę później, w latach 30-tych powtarzali za lwowskim konserwatystą³ różni politycy, a przede wszystkim Sławek.

Lwowski profesor niejednokrotnie domagał się reformy ustroju politycznego. Uważał, że Polskę „ciągną w dół”: republika i równe prawo wyborcze⁴. Wprowadzenie dziedzicznej monarchii⁵ i prawa wyborczego opartego na zasadzie nierówności pozwoliłoby według niego na zbudowanie państwa odpowiedniego dla potrzeb Polaków. Jego postulaty nie znalazły zrozumienia wśród „poważnych” polityków z liczących się stronnictw, poza macierzystym dla Dubanowicza SchN-em. Nie wiemy, czy realizacja jego postulatów zmieniałaby bieg historii.

W roku 1934 Dubanowicz padł ofiarą swoich przekonań, bo został usunięty w ramach „czystek jędrzejowiczowskich” z Katedry Prawa Politycznego, którą kierował od 1917 r. W latach 30-tych, wierny swoim antyrepublikańskim przekonaniom, nawiązał współpracę z wydawanym przez Leszka Gembarszewskiego⁶ pismem „Głos Monarchisty” i w wydanej w 1936 r. książce *Ku stałemu ustrojowi państwa polskiego* radykalnie zaatakował parlamentaryzm oraz przedstawił wizję dziedzicznej, polskiej monarchii, podkreślając znaczenie nomokracji oraz takich instytucji jak Trybunał Konstytucyjny i Senat.

Po 17 września 1939 r. został zesłany w głąb Związku Radzieckiego, aby ostatecznie znaleźć się w Londynie, gdzie doradzał w Ministerstwie Infrastruktury, był członkiem Komisji Prac Ustawodawczych Ministerstwa Sprawiedliwości i prowadził wykłady w trzech zespołach kształcenia uniwersyteckiego. Napisał wówczas „więcej niż przedtem przez całe życie”, m. in. podręcznik *Nauka obywatelska, Traktat o dwóch konstytucjach*, pięć ustaw ustrojowych (o Izbie Gospodarczej, o najwyższych władzach państwa), razem z żoną wspomnienia ze zsyłki i kilkanaście rzeczy mniejszych⁷. Przed śmiercią zdążył jeszcze ciepło wypowiedzieć się na temat Konstytucji kwietniowej⁸, *de lege ferenda* polecając coś w połowie drogi między nią a marcową⁹. Zmarł w stolicy Anglii w 1943 r.¹⁰, „pełen wiary, że Polska, której zmartwychwstanie było słońcem jego młodości, i teraz wyjdzie z potopu cała i mocna”¹¹.

W okresie tworzenia podstaw ustrojowych odradzającego się państwa polskiego oprócz Dubanowicza aktywny był również inny przedstawiciel nauki prawa publicznego na Uniwersytecie Lwowskim, a mianowicie Józef Buzek. Był on „na Janie Kazimierzu” profesorem statystyki oraz nauki administracji i prawa administracyjnego¹². Poza

¹ E. Dubanowicz, *Rewizja...*, s. 8-9.

² A. Ajnenkiel, *Spór...*, s. 372. Działalność Stronnictwa Chrz.-Nar. w sprawie ustroju państwa w r. 1926, w: *Ustrój Państwa*, Warszawa 1927, s. 42. P. Döerre, *Ku stałemu...*, s. 20.

³ H. Zieliński, *Historia Polski 1914-1939*, Wrocław 1983, s. 129.

⁴ E. Dubanowicz, *Naprawa...*, s. 4.

⁵ *Ibidem*, s. 7.

⁶ D. Pater, *Krew i tradycja. Wizja Europy w poglądach Leszka Gembarszewskiego*, w: „Pro Fide Rege et Lege. Pismo Klubu Zachowawczo-Monarchistycznego”, nr 2-3 z 2005 r., s. 69.

⁷ W. Konopczyński, *Dubanowicz...*, s. 426.

⁸ J. Faryś, A. Wątor, *Edward...*, s. 152.

⁹ E. Dubanowicz, *Nauka obywatelska. Dla II klasy Liceum Ogólnokształcącego*, Londyn 1943, s. 107.

¹⁰ K. Pol, *Edward...*, s. 35.

¹¹ W. Konopczyński, *Dubanowicz...*, s. 426.

¹² K. Pol, *Poczet...*, s. 1230.

uczelnią sprawował od 1918 r. funkcję dyrektora Głównego Urzędu Statystycznego¹. Jego kompetencje zostały dostrzeżone jeszcze zanim „wybuchła niepodległość”, ponieważ już w 1917 r. prowadził w Warszawie wykłady na kursach dla urzędników wyższej administracji Królestwa Polskiego². Oprócz tego był generalnym referentem komisji, powołanej przez Tymczasową Radę Stanu dla opracowania projektu konstytucji oraz ordynacji wyborczej. W imieniu owej komisji, zgodnie z ówczesnym „zapotrzebowaniem społeczno-politycznym” rekomendował ustrój, nawiązujący do „tradycji 3-go maja”, jako najodpowiedniejszy dla Polski³, podkreślając rozliczne zalety monarchii⁴ i nieprzystawalność republiki do sytuacji społecznej w Polsce⁵. Na przykładzie Francji pokazywał, że bez odpowiednich dla parlamentaryzmu warunków⁶ może mieć on fatalne skutki dla państwa, w którym będzie doktrynersko wdrażany⁷. Jego ostrzeżenia przed czekającymi Polskę wstrząsami w przypadku wzorowania się na Republice Francuskiej⁸ okazały się być trafne.

W 1919 r. przedstawił on w imieniu Klubu Pracy Konstytucyjnej oryginalny, niezwykle „regionalistyczny” projekt konstytucji, który nie znalazł zrozumienia u innych teoretyków⁹ ani w ośrodkach opiniotwórczych¹⁰. Nie widzieli oni potrzeby dzielenia Rzeczypospolitej na 70 ziem z 70 sejmami ziemskimi, którym przysługiwałoby domniemanie kompetencji kosztem Sejmu. Sejm składałby się z izby poselskiej i senatu. Posłów na 5-letnią kadencję wybieraliby mężczyźni i ewentualnie kobiety w tych ziemiach, w których przyznano im prawo do głosowania. W skład senatu wchodziłoby po dwóch senatorów z ziemi. Kadencja tego organu miała trwać aż dziewięć lat i nie mogłaby być skracana. Izbie wyższej przysługiwałyby szczególne kompetencje doradcze względem prezydenta i sądowe w odniesieniu do wysokich urzędników państwowych. Poza tym senat przedstawiałby prezydentowi kandydatury na członków sądu najwyższego. Organy sądownicze nie mogłyby badać zgodności ustaw z konstytucją¹¹, ale akty podstawowe znalazłyby się w kręgu ich zainteresowań¹². Prezydent według Buzka miał być wybierany przez wyłonionych na drodze głosowania powszechnego elektorów¹³ i dysponowałby rozległymi prerogatywami¹⁴, co miało stanowić *conditio sine qua non* antytezy demokracji parlamentarnej w postaci tzw. „republiki ludowej”¹⁵.

¹ S. Krukowski, *Geneza...*, s. 14.

² Z.J. Winnicki, Rada Regencyjna Królestwa Polskiego i jej organy, Wrocław 1991, s. 330.

³ A. Gwiżdż, *Burżuazyjno...*, s. 47. J. Buzek, Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz uzasadnienie i porównanie tegoż projektu z konstytucjami szwajcarską, amerykańską i francuską, Warszawa 1919, s. 99. J. Buzek, Projekt konstytucji państwa polskiego i ordynacji wyborczej sejmowej oraz uzasadnienie i porównanie projektu konstytucji państwa polskiego z innymi konstytucjami, Warszawa 1918, t. II Naczelne zasady polityczne konstytucji, s. 5.

⁴ *Ibidem*, t. II, s. 120.

⁵ *Ibidem*, t. II, s. 120.

⁶ *Ibidem*, t. II, s. 47.

⁷ *Ibidem*, t. II, s. 76.

⁸ J. Buzek, Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej..., s. 101.

⁹ J. Krukowski, *Geneza...*, s. 29.

¹⁰ S. Rudnicki, *Działalność...*, s. 95.

¹¹ J. Buzek, Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej..., s. 138.

¹² *Ibidem*, s. 139.

¹³ *Ibidem*, s. 108.

¹⁴ A. Gwiżdż, *Burżuazyjno...*, s. 123.

¹⁵ J. Krukowski, *Geneza...*, s. 246-247. J. Buzek, *Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej...*, s. 93. J. Krukowski, *Geneza...*, s. 248.

Poza konstytucją Buzek interesował się też ordynacjami wyborczymi i nie było to zainteresowanie całkiem platoniczne, ponieważ zaproponowany przez niego system okręgów dwumandatowych wprowadzono w Małopolsce w 1907 r. i obowiązywał on aż do upadku c.-k. Monarchii, a w 1918 r. przyjęto opracowany przez tego samego autora podział tej prowincji na okręgi wyborcze. Natomiast w 1921 r. pojawiła się w księgarniach praca *Ordynacja wyborcza do Sejmu i Senatu. Studium krytyczno-porównawcze* (jako siedziby wydawnictwa podaje się Lwów i Warszawę), gdzie Buzek analizuje polskie prawo wyborcze na szerokim międzynarodowym tle i formułuje szereg tez, z których niektóre wciąż zachowują świeżość. Najpierw podnosi on kwestię „kompatybilności” ordynacji proporcjonalnej z parlamentaryzmem, wskazując na ryzyko sparaliżowania pracy legislatywy przez sprzeczne działania wielu stronnictw, które znalazłyby się poza parlamentem przy zastosowaniu ordynacji większościowej. Konstatując trudność wprowadzenia w Polsce systemu większościowego, gdyż „(...) konstytucja nasza wprowadza system wyborów proporcjonalnych (...) a system ten jest przez masy ludności uważany za jedynie słuszny”, Buzek wypowiada się na temat techniki głosowania, zdecydowanie krytykując oddawanie głosów na odległość za pośrednictwem przedstawicieli lub poczty. Wyborcy, gdy już osobiście udadzą się do urn, powinni za jednym zamachem dokonać elekcji posłów i senatorów. Przy tym generalnie nie należy elektoratu przymuszać prawnie do uczestniczenia w „podniosłym akcie”, gdyż przyniosłoby to fatalne skutki. Po podliczeniu głosów o prawidłowości wyborów powinien rozstrzygać sąd. Po jego pozytywnej decyzji wybory będą mogły zaowocować mądrymi decyzjami podejmowanymi przez wybrańców. Aby tak się stało, parlamenty powinny być niewielkie, gdyż duże ciała ustawodawcze są niewydajne i niepostępowe¹.

Poza pracami będącymi projektami konstytucji i komentarzami do nich oraz omówionym studium na temat ordynacji wyborczej zostawił Buzek po sobie następujące pozycje: *Die wichtigsten Tatsachen der russischen Volkswirtschaft, Die überseeische Oesterreichische Wanderung in der Jahren 1896-8, Der Einfluss der Ernten auf die Bevölkerungsbewegung in Galizien, Podstawy organizacyjne angielskiego samorządu, Proces wynarodowienia w świetle nowszej statystyki narodowościowej państw europejskich* (1903), *Studia z zakresu administracji i wychowania publicznego* (1905), *Administracja gospodarstwa społecznego* (1913) licząca sobie 946 stron, *Stosunki zawodowe i socjalne Galicji wedle wyznania i języka* (1905), *Własność tabularna w Galicji według stanu z końcem r. 1902, Materiały statystyczne do reformy sejmowego prawa wyborczego, O rozsiadleniu ludności Galicji wedle wyznania i języka* (1909), *Historia polityki narodowościowej rządu pruskiego wobec Polaków* (1909), *Problemat równowagi budżetu państwa* (1923), *Główne zasady programu agrarnego w dziedzinie handlowo-cłowej* (1923)², *Pogląd na wzrost ludności ziem polskich w wieku XIX* (Kraków 1915).

Inny wybitny specjalista od prawa politycznego czyli Stanisław Starzyński według samego Kutrzeby „należał do najwybitniejszych w Polsce znawców prawa konstytucyjnego” i był mistrzem Dubanowicza³, który uczęszczał na jego wykłady. Starzyński parał się pracą naukową nie tylko w XX, ale także w XIX wieku⁴, o czym

¹ J. Buzek, Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej..., passim.

² S. Głabiński, Buzek Józef, w: W. Konopczyński, Polski..., t. III, s. 156.

³ S. Krukowski, Geneza..., s. 218. S. Rudnicki, Działalność polityczna polskich konserwatystów 1918-1926, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981, s. 236.

⁴ A. Peretiatkowicz, Współczesna..., s. 196.

świadczy powołanie go na profesora lwowskiej wszechnicy w 1889 r. W latach 1913-14 sprawował na niej urząd rektora. Oprócz tego udzielał się politycznie, ponieważ w latach 1907-20 był członkiem Sejmu galicyjskiego, a oprócz tego w latach 1884-88 i 1901-11 posłował w Wiedniu. Do tego jeszcze w okresie 1919-25 prezesował Wschodnio - Małopolskiemu Stronnictwu Zachowawczemu, będącego kontynuacją powstałego w 70-tych latach XIX wieku, rywalizującego z krakowskimi stańczykami, zachowawczego ugrupowania politycznego, zwanego podolakami¹.

Napisał wspólnie z Ludwikiem Finklem *Historię Uniwersytetu Lwowskiego*, która wyszła na świat ze lwowskiej drukarni w 1894 r. i do dzisiaj jest niezastąpionym źródłem informacji na temat rozbiorowych dziejów wschodniogalicyskiej Alma Mater. Spośród innych książek, które wyszły spod pióra Starzyńskiego warto wymienić *Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie Ustawy Konstytucyjne 1848 - 1903* (Lwów 1903), *Studia konstytucyjne* (Lwów 1909), *Kilka uwag o konstytucji R.P.* (1921) *Konstytucję Państwa Polskiego* (Lwów 1921), *Nadrzędność czy równorzędność ustaw konstytucyjnych z ustawami zwykłymi? Normy prawne i metaprawne* (Lwów 1930), *O t. zw. ustawodawstwie tymczasowym* (Lwów 1883), *Prawo państwowe jako przeciwieństwo nauk prawnych* (1893), *Studia z zakresu prawa wyborczego* (1897), *Materiały do sprawy polskiej na Kongresie Wiedeńskim 1814/15* (1920), *Walka z parlamentaryzmem* (1923), *O niezmienności ustaw w Polsce dawnej a dzisiejszej* (1928), *Projekt reformy Konstytucji Polskiej* (Lwów 1928), *Obywatelstwo państwa polskiego* (Kraków 1921), *Powojenny ustrój państw europejskich* (Kraków 1926)², *Współczesny ustrój prawno-polityczny Polski i innych państw słowiańskich* (Lwów 1928), *O dążeniach do reformy ustroju w niektórych państwach, a zwłaszcza w Polsce* (1930) i *Życie gospodarcze a ustrój państwa* (Warszawa 1930). W sumie napisał ponad 70 prac. Określając zakres zainteresowań naukowych tego badacza możemy, że: „Prace prof. Starzyńskiego dotyczyły reżimu konstytucyjnego Polski, krajów słowiańskich i innych państw europejskich”³. Ehrlich napisał o Starzyńskim w ten sposób: "We Lwowie po polonizacji Uniwersytetu nie było zrazu katedry prawa politycznego. Wykładali ją zastępczo uczeni polscy specjalizujący się właściwie w innych przedmiotach, aż w r. 1883 habilitował się z prawa politycznego Stanisław Starzyński⁴ (1853-1935), po studiach we Lwowie, Wiedniu i Monachium i po niedługiej służbie administracyjnej. Praca habilitacyjna o tzw. ustawodawstwie tymczasowym należała do najważniejszych zdobyczy ówczesnej polskiej nauki prawa politycznego; omawiała, uwzględniając gruntownie literaturę naukową francuską i niemiecką oraz różne ustroje, najbardziej podstawowe zagadnienia prawa politycznego, nie pomijając zresztą nawet nazwy prawa <politycznego>. (...) W pracach swych operował pojęciami dokładnie sformułowanymi, wyciągając logiczne konsekwencje z założeń (...) Zasiadając od młodości (z przerwami) w austriackiej Izbie Posłów (później przez krótki czas w Izbie Panów⁵) zapoznał się praktycznie z wieloma zagadnieniami systemu parlamentarnego. W austriackiej (po niemiecku wydawanej) encyklopedii prawnopaństwowej był autorem szeregu artykułów, które należą w niej do najlepszych, a dotyczą podstawowych zagadnień ówczesnego prawa politycznego austriackiego. Po odbudowaniu państwowości polskiej omawiał m. in. różne zagadnienia konstytucyjne

¹ Górski, *Podolscy...*, s. 44.

² S. Starzyński, *Powojenny ustrój państw europejskich*, Kraków 1926, s. 102.

³ J. Wirski, *La philosophie du droit et le droit public*, w: *Pologne 1914-1939*, vol. III, *Vie intellectuelle et artistique*, Neuchâtel 1947, s. 292.

⁴ S. Stroński, *Edward...*, s. 50.

⁵ E. Dubanowicz, *Działalność polityczna Stanisława Starzyńskiego*, w: E. Dubanowicz, L. Ehrlich, Stanisław Starzyński. *Z okazji pięćdziesięciolecia doktoratu*, Lwów 1932, 11-13.

polskie¹, opracował zarys porównawczy nowoczesnego ustroju państw europejskich (właściwie nie tylko europejskich), to znowu specjalnie słowiańskich, omawiał też zagadnienie praw podmiotowych².

Kilkadziesiąt lat później dwaj inni badacze następująco scharakteryzowali zainteresowania naukowe Starzyńskiego: „(..) prowadził pionierskie w Polsce badania nad pojęciami państwa i władzy państwowej, podziałem władzy, zagadnieniem połączenia państw, stosunkiem ustaw zasadniczych do zwyczajnych, prawem konieczności państwowej i źródłami prawa konstytucyjnego; badał prawne problemy samorządu, suwerenności i decentralizacji; przygotował projekt polskiej reformy konstytucyjnej (1928); wydawał zbiory źródeł prawa austriackiego”³.

Warty przypomnienia jest udział Starzyńskiego w dyskusjach dotyczących Konstytucji. Najpierw był członkiem, obok Buzka, komisji powołanej przez TRS, optującej za konstytucją monarchiczną i trudno go podejrzewać o nieszczerze poparcie takiej opcji. Generalnie podolski arystokrata ducha doceniał znaczenie wszystkich ustaw zasadniczych, podkreślając ich nadrzędność nad innymi aktami prawnymi⁴, ale równocześnie stał na stanowisku prymatu prawa wiecznego⁵. Nic dziwnego zatem, że z perspektywy wieczności zajmował wobec Konstytucji marcowej konsekwentnie krytyczne stanowisko⁶, gdyż uważał, że jest „przedemokratyzowana”⁷. Galicyjski konserwatysta z dużym dystansem podchodził do demokracji⁸, a szczególnie do demokracji bezpośredniej⁹. Gdy po zakończeniu I Wojny Światowej ponownie pracował nad konstytucją, biorąc udział w tzw. „Ankiecie”, gdzie z inicjatywy premiera Moraczewskiego wraz z innymi specjalistami od prawa publicznego przygotowywał założenia ustawy zasadniczej¹⁰, przejawiała się jego „dążność do stworzenia systemu zabezpieczającego zarówno przed radykalizmem izby poselskiej¹¹, jak i przed dyktaturą głowy państwa”¹². Obawa przed tą dyktaturą oraz pogodzenie się z przewagą izby niższej pozwalają go zaklasyfikować jako konserwatystę umiarkowanego, nie reakcyjnego, dalekiego od fundamentalizmu, zdającego sobie sprawę z olbrzymich trudności związanych z integralnym powrotem do przedrewolucyjnych rozwiązań¹³.

¹ M. Pietrzak, *Rządy...*, s. 39-41. S. Starzyński, *Współczesny ustrój prawno-polityczny Polski i innych państw słowiańskich*, Lwów 1928, s. 67.

² L. Ehrlich, *Zarys...*, s. 33-34.

³ A. Śródka, P. Szczawiński, *Biogramy...*, Część I Nauki społeczne, Zeszyt 3 P-Z, s. 309.

⁴ S. Starzyński, *Nadrzędność czy równorzędność ustaw konstytucyjnych z ustawami zwykłymi? Normy prawne i metaprawne*, Lwów 1930, s. 1-2.

⁵ „Co do kwestji stosunku prawa pozytywnego do najwyższych zasad nadziemskich sądzimy, że rzecz tę ujął genialnie mądry jurysta rzymski w powszechnie znanej formule: „*Juris praecepta haec sunt: neminem laedere, honeste vivere, suum cuique tribuere*””. Ibidem, s. 16. L. Ehrlich, *Dotychczasowa działalność naukowa Stanisława Starzyńskiego*, w: E. Dubanowicz i L. Ehrlich, *Stanisław...*, s. 26.

⁶ S. Starzyński, *Konstytucja państwa polskiego*, Lwów 1921, s. 53.

⁷ A. Ajnenkiel, *Spór...*, s. 274. S. Starzyński, *Konstytucja RP*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1921, z. 1-6, s. 97. S. Starzyński, *Współczesny ustrój prawno-polityczny Polski i innych państw słowiańskich*, Lwów 1928, s. 32.

⁸ S. Starzyński, *Współczesny...*, s. 80.

⁹ S. Starzyński, *Powojenny ustrój państw europejskich*, Kraków 1926, s. 100.

¹⁰ S. Starzyński, *Konstytucja...*, s. 54.

¹¹ Ibidem, s. 53.

¹² S. Krukowski, *Geneza...*, s. 56-58.

¹³ Szlachta, *Oslabić dominację partii. Zagadnienie Izby wyższej parlamentu w pismach polskich konserwatystów do 1939 r.* „Pro Fide, Rege et Lege”, nr 3/4, 2001, s. 13-14.

Jego dzieła w dalszym ciągu zasługują na lekturę, ponieważ wiele z uwag zachowuje aktualność, niektóre są prorocze (postulat stworzenia w Polsce Trybunału Konstytucyjnego¹), a inne zmuszają do myślenia i być może kiedyś doczekają się realizacji (wzmocnienie Senatu, ustanowienie instytucji wiceprezydenta²).

Po Ehrlichu, Rozmarynie, Dubanowiczu i Starzyńskim przypomnimy Zdzisława Próchnickiego, który zaznaczył swoją obecność na naukowej arenie w 1902 r., gdy w „Zawsze Wiernym Mieście” wydano jego, liczącą ponad 160 stron, rozprawę *Konstytucja austriacka*, będącą zapisem 12 wykładów, jakie wygłosił na Uniwersytecie, gdzie w 1898 r. uzyskał tytuł doktora praw. W ostatnim dziesięcioleciu XIX wieku był on też prezesem Czytelni Akademickiej w okresie 1895/96, która to funkcja należała do „jednej z trzech naczelnych władz”³ we Lwowie. Godne odnotowania jest też to, że w 1902 r. został Próchnicki współzałożycielem lwowskiej Szkoły Nauk Politycznych oraz jego działalność w Towarzystwie dla Popierania Nauki Polskiej. Na niwie politycznej pokazał się w 1904 r. w charakterze działacza Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego, z którego ramienia od 1908 r. zasiadał w Radzie Miejskiej Lwowa. W trakcie odzyskiwania niepodległości na początku 1919 r. zasiadał w Komisji Rządzącej dla Galicji, Śląska Cieszyńskiego, Spiszu i Orawy. Później został współautorem dwóch podręczników: wraz z B. Janowskim *Wiadomości z ogólnej nauki o państwie* (Lwów 1920) oraz wspólnie z F. Bujakiem, Z. Pazdrą i S. Sobińskim bardziej „przekrojowego” opracowania, stanowiącego rozszerzenie poprzedniego *Polska współczesna. Geografia – życie gospodarcze – ustrój państwowy – administracja* (Lwów 1923)⁴. W drugiej połowie lat 30-tych Próchnicki jako zastępca profesora prowadził na drugim roku studiów zajęcia z prawa politycznego⁵.

W następnej kolejności powinno się wymienić pracującego pod kierownictwem Ehrlicha w Katedrze Prawa politycznego i prawa narodów docenta Zenona Wachlowskiego. Był on autorem monografii *O interpretacyjnych postanowieniach konstytucji* (1925) i książki *Rząd prezydencki w Stanach Zjednoczonych Ameryki* (Lwów 1935). W pracy tej autor pokazuje jak zmienił się ustrój polityczny w USA pod wpływem tzw. opinii publicznej, popierającej wzrost kompetencji prezydenta, co interpretuje jako zwycięstwo demokracji i rzeczywistości nad nomokracją. Amerykańskie ludowładztwo wyraża się w absolutnej władzy przywódcy, czerpiącego swą siłę z partii, na czele której stoi. Partia ta wraz z ze swoją oponentką tworzą prosty system, umożliwiającą pociąganie władzy do odpowiedzialności. Ich rywalizacja jest znacznie ważniejsza niż „papierowe” przepisy konstytucji. Wachlowski napisał jeszcze monografię *O interpretacyjnych postanowieniach konstytucji* (Lwów 1931), rozprawę *Suwerenność prawna i polityczna w historii i teorii angielskiej* (Lwów 1938) oraz pierwsze polskie duże i głośne opracowanie naukowe poświęcone partiom politycznym, zatytułowane *Stronnictwa polityczne w państwie współczesnym*, które zostało wydane w Krakowie w 1939 r. W książce tej dokonuje głębokiej i obszernej analizy miejsca zajmowanego w nowoczesnym państwie przez partie polityczne na przykładach Wielkiej

¹ S. Starzyński, *Współczesny...*, s. 147.

² S. Starzyński, *Konstytucja...*, s. 28.

³ W. Konopczyński, *Dubanowicz Edward*, w: E. Rostworowski (red. nac.), *Polski...*, op. cit., t. V, s. 425.

⁴ E. Rostworowski (red. nac.), *Polski...*, t. XXVIII, s. 551-552.

⁵ Spis wykładów w roku akademickim 1938/1939 na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, realizowanych po wojnie we Wrocławiu oraz spis wykładów w roku akademickim 1946/1947, s. 19. *Rocznik Polityczny i Gospodarczy*, Warszawa 1937, s. 804. *Rocznik Polityczny i Gospodarczy*, Warszawa 1939, s. 489.

Brytanii, Stanów Zjednoczonych czy Związku Radzieckiego. Podkreśla ich niezbędność dla funkcjonowania mechanizmu państwowego, niezależnie od ustroju, przy czym akcentuje większy demokratyzm systemu dwupartyjnego. Pokazuje dokonujący się, np. w parlamentach, proces instytucjonalizacji stronnictw politycznych, związany z przekształcaniem się ich w centra władzy. Godna odnotowania jest również aktywność Wachlowskiego na polu krzewienia postępowych idei w ramach wolnomularstwa¹. Wojna przerwała karierę naukową lwowskiego badacza, a jego losy po aresztowaniu w 1940 r. przez służby radzieckie pozostają przedmiotem sporów².

Warto jeszcze wspomnieć Antoniego Wereszczyńskiego. Miał on zajęcia na Studium Dyplomatycznym Wydziału Prawa, ale głównie pracował na Politechnice, gdzie nawet do zaprowadzenia nowych porządków przez władzę radziecką był rektorem³. W czasie okupacji niemieckiej w swoim domu prowadził wykłady i ćwiczenia z prawa politycznego. Później wyjechał do Wiednia, gdzie zmarł.

W 1935 we Lwowie ukazał się podręcznik jego autorstwa zatytułowany *Wiadomości o Polsce współczesnej ze szczególnem uwzględnieniem stosunków politycznych, gospodarczych i społecznych*. Przez karty tego dzieła czerwoną nicią przewija się przekonanie o słabości „przedmajowego” ustroju w Polsce i słuszności oraz popularności zmian, jakie się dokonały po zamachu⁴.

Wereszczyński napisał też ciekawą książkę poświęconą odżywianiu antycznych pomysłów ustrojowych w epoce nowoczesnej - *Państwo antyczne i jego renesansy* (Lwów 1934). Lwowski konstytucjonalista mocno akcentuje w swojej rozprawie totalny charakter starożytnej państwowości. Zauważa pozorność, płytkość antycznej demokracji, która przykrywa panowanie tradycyjnych elit nad zdeorientowanymi masami. Historia się powtarza i w latach 30-tych XX wieku lud, zniechęcony kryzysem parlamentaryzmu, rezygnuje z ludowładztwa i, wabiony nowymi pomysłami ustrojowymi, zwraca się w stronę silnych, cezarystycznych jednostek, które podnoszą leżącą na ulicy władzę, wzbudzając przy tym zachwyt tłumów, z chęcią wyzbywających się liberalnych zdobyczy i rzucających się w objęcia onnipotentnego Lewiatana. W ten sposób następuje powrót do starożytności, ale w pewien sposób także do opartego na stanach Średniowiecza z partyjną nomenklaturą zamiast arystokracji i parweniuszowskim, charyzmatycznym uzurpatorem zamiast króla. Wereszczyński podkreśla globalny charakter opisywanych przez siebie procesów, dokonujących się w Niemczech, Austrii, Japonii, w łagodnej, „soft” wersji we Włoszech, w Turcji czy Stanach Zjednoczonych wreszcie.

Przywrócenie władzy radzieckiej we Lwowie w 1944 r. oznaczało definitywny koniec obecności polskich nauk prawnych na Uniwersytecie, który zamiast Jana Kazimierza uzyskał nowego patrona w postaci Iwana Franki. Jednak możemy mówić o kontynuacji tradycji galicyjskiej *Alma Mater* w stolicy Dolnego Śląska, dokąd po II Wojnie Światowej przeniosła się spora część lwowskich naukowców.

Stało się tak pomimo tego, że w Krakowie usilnie namawiano pracowników nauki przybyłych ze Wschodu do pozostania nad Wisłą⁵. Oni jednak po naradzeniu się

¹ L. Hass, *Zasady w godzinie próby. Wolnomularstwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 1987, s. 180.

² A. Redzik, *Wydział...*, s. 4. K. Żygulski, *Jestem...*, s. 113-114. L. Hass, *Masoneria polska XX wieku. Losy, loże, ludzie*, Warszawa 1993, s. 318.

³ Z. Popławski, *Represje okupantów na Politechnice Lwowskiej*, „Semper Fidelis” 1990, nr 4.

⁴ A. Wereszczyński, *Państwo antyczne i jego renesansy*, Lwów 1934, s. 268.

⁵ W. Wrzesiński, *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-2002*, w: T. Kulak, M. Pater, W. Wrzesiński, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego 1702-2002*, Wrocław 2002, s. 202.

zdecydowali, że nie pragną zasymilować się na "Jagiellonce", lecz wolą zacząć całkiem od nowa na Ziemiach Odzyskanych¹ i wyrazili chęć wzięcia udziału w wyprawie wrocławskiej², żywiąc się nadzieją, iż będzie im dane powrócić do Małopolski Wschodniej³. Oczekiwaniom tym nie dane było się spełnić, dzięki czemu tradycje lwowskie wciąż są żywe we Wrocławiu. Temu przekonaniu dawano wyraz wielokrotnie na przestrzeni ponad pół wieku od odzyskania przez Polskę największego miasta Śląska. Na przykład jeden z repatriowanych naukowców w wystąpieniu okolicznościowym na oficjalnej akademii dwadzieścia lat po przybyciu ze Lwowa do Wrocławia nie mógł się powstrzymać przed takim sentymentalnym wspomnieniem: "Na bibliotece jednej z uczelni lwowskich widniał napis, który mnie jako studenta przekonywał w sposób szczególny, a który głosił: "Hic mortui vivunt et multi loquntur"⁴. Chociaż coraz mniej żyje ludzi pamiętających Uniwersytet Jana Kazimierza, wciąż żywa jest lwowska legenda, nigdy nie tracąca swej magicznej mocy. To właśnie ona stanowiła magnes, ściągający do Wrocławia wojennych rozbitków⁵, pragnących nad Odrą odnaleźć niepowtarzalny duchowy klimat Lwiewo Grodu. Dzięki temu chyba na trwałe " (...) *genius loci* lwowskich uczelni przeniósł się wraz z ich profesurą w zniszczone wojną mury wrocławskie, jakże często architektonicznie tak podobne do Uniwersytetu Jana Kazimierza, czy starego Ossolineum"⁶.

W stolicy Śląska każdy, kto przynajmniej trochę interesuje się powojenną historią miasta, wie, że trzon pierwszego „zaciągu” kadry naukowej tworzyli ludzie przybyli znad Pełtwi⁷. Było tak również na wrocławskim Wydziale Prawa w polskim Wrocławiu⁸, gdzie nawet organ naukowy nazywa się tak samo jak jego lwowski odpowiednik czyli ukazujący się we Wrocławiu od 1972 r. „Przegląd Prawa i Administracji”⁹, bo spośród założycieli tego wydziału ze Lwowa pochodzili: spełniający funkcje organizatorskie Kamil Stefko oraz Tadeusz Bigo, Stanisław Hubert, Lesław Adam, Wincenty Styś, Józef Fiema, Franciszek Longchamps de Bériér i Stanisław Serwacki¹⁰. Spośród nich przed wojną prawem publicznym zajmowali się: Bigo, Stefko, Adam i Longchamps de Bériér. Żaden z nich w centrum swojego zainteresowania nie umieszczał prawa państwowego, choć Adam był w Katedrze prawa politycznego i prawa narodów¹¹, a Bigo na podziemnym Wydziale Prawa podczas okupacji niemieckiej miał zajęcia z prawa politycznego¹². We Wrocławiu zajmowali się prawem międzynarodowym, administracyjnym lub finansowym. Oznacza to, że w przypadku Zakładu Prawa

¹ W. Wrzesiński, Powstanie i przeobrażenia wrocławskiego środowiska naukowego, w: W. Wrzesiński (red.), 50 lat nauki we Wrocławiu, Wrocław 1997, s. 9. W. Wrzesiński, Uniwersytet..., s. 203.

² S. Kulczyński, Uniwersytet Wrocławski im. B. Bieruta, „Zeszyty Wrocławskie” nr 2 z 1952 r., s. 6-8.

³ W. Wrzesiński, Historyczne spory o charakter rozwoju polskiego Uniwersytetu Wrocławskiego (1945-1995), w: T. Kulak (red.), Rola Uniwersytetu Wrocławskiego w nauce po II Wojnie Światowej i jego wkład do rozwoju Ziemi Zachodnich i Północnych. Materiały z konferencji naukowej, która odbyła się z okazji 50-lecia Uniwersytetu Wrocławskiego w dniu 5 XI 1995 r., Wrocław 1996, s. 9.

⁴ K. Kocot, XX-lecie Wydziału Prawa we Wrocławiu, Wrocław 1965, s. 2.

⁵ W. Wrzesiński, Historyczne..., s. 10.

⁶ W. Wrzesiński, Powstanie..., s. 11.

⁷ Z. Antkowiak, Wrocław od A do Z, Wrocław 1997, s. 435. W. Wrzesiński, Wstęp, w: W. Wrzesiński (red.), 50 lat nauki we Wrocławiu, Wrocław 1997, s. 7.

⁸ T. Bigo, Wydział Prawa, w: F. Longchamps de Bériér (red.), Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-55, Wrocław 1959, t. I, s. 115.

⁹ K. Orzechowski, Nauki prawne, w: W. Wrzesiński, 50 lat..., s. 336.

¹⁰ A. Redzik, *Wydział...*, s. 15.

¹¹ Ibidem, s. 2.

¹² Ibidem, s. 11.

Państwowego, później przekształconego w Katedrę Prawa Państwowego trudno jest mówić o bezpośredniej personalnej kontynuacji lwowskiej tradycji, choć można mówić o tradycji kresowej, gdyż długoletni kierownik zespołu zajmującego się prawem politycznym czyli hrabia Andrzej Mycielski pochodził z Wilna.

Tym niemniej nie znaczy to, że nie możemy sformułować tezy o pośrednim przejmowaniu lwowskich wzorców. Wszak tacy ludzie jak Aleksander Patrzalek, Kazimierz Działocha czy Janusz Trzeciński, którzy stanowią drugie pokolenie wrocławskich badaczy zjawisk prawnokonstytucyjnych, mieli zajęcia z lwowskimi profesorami, dzięki czemu mogli przejmować pewne wzorce kulturowe i przekazywać je swoim następcom, którzy pamiętają o wschodniomałopolskich korzeniach uprawianych przez Polaków we Wrocławiu nauk prawnych. Świadczy o tym owocna wyprawa w 2004 r. do Lwowa aktualnego Kierownika Katedry Bogusława Banaszaka w towarzystwie obiecującego przedstawiciela już czwartej generacji dolnośląskich konstytucjonalistów o polskim rodowodzie Ryszarda Balickiego. Nawiązane kontakty z lwowskim Wydziałem Prawa Uniwersytetu Iwana Franki powinny być korzystne dla obu stron i należy mieć nadzieję, że współpraca będzie kontynuowana.

STRESZCZENIE

Lwowski Uniwersytet Jana Kazimierza zyskał na znaczeniu, podobnie jak całe miasto, wówczas, gdy pod Wysokim Zamkiem umieszczono najważniejsze w autonomicznym Królestwie Galicji i Lodomerii instytucje. Potrzebowały one fachowych urzędników, co w poważny sposób przyczyniło się do pojawienia się kształcących ich akademickich nauczycieli i badaczy, zajmujących się prawem publicznym.

Ich umiejętności przysłały się, gdy przyszła pora opracowywania fundamentów ustrojowych odradzającego się państwa polskiego. Po Akcie 5 Listopada w komisji konstytucyjnej Królestwa Polskiego znalazł się wielki lwowski historyk prawa Oswald Balzer, który współuczestniczył w pierwszej oficjalnej XX-wiecznej próbie napisania polskiej ustawy zasadniczej. Głównym referentem powołanej przez Tymczasową Radę Stanu Komisji Konstytucyjnej był Józef Buzek, który po 11 listopada 1918 r. przestrzegał przed „zbytnią republikańską” ustroju. Ich dzieło kontynuował pracujący na tej samej uczelni *sensu stricto* konstytucjonalista Edward Dubanowicz, który dostąpił zaszczytu przewodniczenia gremium, jakie opracowało projekt Konstytucji Marcowej. Ten akt prawny poddany został poważnej krytyce, w tym również ze strony mistrza Dubanowicza czyli Stanisława Starzyńskiego, uważającego ten akt prawny za zbyt demokratyczny.

Prawem konstytucyjnym zajmował się też kierujący w latach 30-tych Katedrą prawa politycznego i prawa narodów Ludwik Ehrlich, znany przede wszystkim jako twórca metody pozytywistycznej w prawie narodów. Jednym z jego podwładnych był Zenon Wachlowski – autor pierwszego w polskim piśmiennictwie szerszego opracowania poświęconego stronnictwom politycznym. Innym konstytucjonalistą był Antoni Wereszczyński, doszukujący się podobieństw między antycznym totalnym ludowładztwem a współczesnymi demokracjami. Kolejny warty wspomnienia badacz zagadnień konstytucyjno-prawnych to Zdzisław Próchnicki, specjalizujący się we współtworzeniu tak potrzebnych w II RP podręczników, przybliżających młodziemu prawnopolityczną rzeczywistość odrodzonego państwa.

W odmiennej pod różnymi względami Polsce Ludowej odnalazł się początkujący przed wojną we Lwowie na konstytucyjnej niwie Stefan Rozmaryn, który osiadł w Warszawie, gdzie spod pióra spłynęła Konstytucja Lipcowa. Jednak duchowy klimat *Alma Mater* znad Pełtwi odnajdziemy przede wszystkim w stolicy Śląska, do której po wojennej zawierusze przeniosło się sporo naukowców tworzących polski Wydział Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, na